Müceddid-i Elf-i Sânî

İMÂM-I RABBÂNÎ'DEN HİKMETLER

Osman Nûri Topbaş

ERKAM YAYINLARI

Müceddid-i Elf-i Sânî

İMÂM-I RABBÂNÎ'DEN HİKMETLER

-RAHMETULLÂHİ ALEYH-

[1564 - 1624]

OSMAN NÛRİ TOPBAŞ

Önsöz

Bizleri, İslâm ve îman nîmetleriyle şereflendiren, Kur'ân-ı Kerîm'e muhâtap kılma lûtfunda bulunan ve Kur'ân'ın fiilî tefsiri mâhiyetindeki hidâyet rehberimiz Hazret-i Peygamber ﷺ Efendimiz'e ümmet olma bahtiyarlığına erdiren Allah Teâlâ'ya sonsuz hamd ü senâlar olsun.

Bu dünyada istikâmet ölçümüz, âhirette ise şefâat melceimiz, âlemlere rahmet, Fahr-i Kâinât Efendimiz'e, O'nun pâk ehl-i beytine ve ashâbına sonsuz salât ü selâm olsun!..

Peygamber Efendimiz ﷺ ve ashâbından sonra örnek alınacak zirve şahsiyetler, Hak dostu âlim ve ârif zâtlardır. Zira onlar, ilim, irfan ve örnek ahlâklarıyla birer "Peygamber Vârisi" mevkiindedirler.

Allah dostları:

✓ Dînin zâhir ve bâtınını lâyıkıyla mezcederek şahsiyetlerine nakşetmiş;

✓ Zühd ve takvâ yolunda kalben merhaleler kat ederek davranış mükemmelliğine ulaşmış;

- ✓ İdrak ve ihâtalarını her iki cihan ufkuna genişleterek îman lezzetine ve duygu derinliğine kavuşmuş;
- ✓ Bütün gayretleri, insanlığı kötü huylardan ve nefsânî ihtiraslardan kurtararak güzel ahlâka ve mânevî olgunluğa eriştirmek olan; kendisini ümmetten mes'ûl gören, âlim, ârif ve sâdık mü'minlerdir.

Cenâb-ı Hak, Tevbe Sûresi'nin 119. âyetinde:

"Ey îmân edenler! Allah'tan korkun ve sâdıklarla beraber olun!" buyurmaktadır.

Ubeydullah Ahrâr Hazretleri der ki:

"Bu âyet-i kerîmedeki **«Beraber olun!»** emri, dâimî bir sûrette beraberliği ifâde eder. Âyette «beraberlik», mutlak olarak zikredildiğinden, hem fiilî, hem de hükmî beraberliği ifâde eder. Fiilî beraberlik, sâdıkların meclisinde kalp huzûruyla fiilen bulunmaktan ibârettir. Hükmî beraberlik ise gıyâblarında da onların bizlere örnek hâllerini tahayyül etmek, hikmetli nasihatlerini de tefekkür etmekten ibârettir."[1]

Demek ki sâdık olma yolunda atılacak ilk adım, sâdıklarla beraber olmak, yani onlarla muhabbetli bir ülfet içerisinde bulunmaktır. Sâdık olmak, bu durumun tabiî bir neticesidir.

1. Bkz. *Reşahat*, s. 453.

Bizler de -inşâallah- bu çalışmamız vesîlesiyle Allâh'ın sâlih ve sâdık bir kulu olan **İmâm-ı Rabbânî Hazretleri** ile gıyâben de olsa, beraber olmaya gayret edeceğiz.

Cenâb-ı Hak Meryem Sûresi'nin 96. âyetinde:

"İmân edip de sâlih ameller işleyenlere gelince, onlar için çok merhametli olan Allah, (gönüllerde) **bir sevgi yaratacaktır."** buyurmaktadır.

Cenâb-ı Hak sevdiği kullarına, âdeta bir mıknatıs gibi, içinde cevher olan her nasipli gönlü kendine çeken bir muhabbet sırrı lûtfediyor.

Hakîkaten her insan bu dünya misafirhânesine gelip gidiyor, bir müddet sonra ismi bile unutuluyor. Fakat Cenâb-ı Hak, dostlarını unutturmuyor.

O Hak dostları, fânî vücutlarından sonra da mâzî olmuyorlar. Nitekim dünyadaki hizmetlerini berzah âleminde de devam ettiren nice Hak dostu, bugün hâlâ aramızda yaşıyor, bizleri irşâd ediyor. Bizler öldükten sonra da onlar gönüllerde yaşamaya devam edecekler. Onların irşad ömürleri; Hakk'a yakınlıkları nisbetinde, devirleri ve diyarları aşıyor.

Bir düşünecek olursak; büyük evliyâullâh'ın türbelerine gelen ziyaretçilerin sayısı bile, bu husûsun kâfî bir delilidir.

Ayrıca şu hâdise de, Allâh'ın sevdiği kulları için gönüllerde yarattığı sevginin ne güzel bir misâlidir:

Rivâyete göre Abbâsî halîfesi **Hârun Reşid**, ihtişam ve saltanat içinde Rakka'da ikâmet ederken bir gün o beldeye evliyâullah'tan **Abdullah bin Mübârek Hazretleri** teşrif eder. Bütün şehir halkı onu karşılamak için şehir dışına çıkar. Halîfe neredeyse koca şehirde yapayalnız kalıverir. Bu manzarayı balkondan seyreden Hârun Reşid'in bir câriyesi:

"–Bu da nedir? Ne oluyor?" diye sorunca oradakiler:

"–Horasan'dan bir âlim geldi. Adı Abdullah bin Mübârek. Ahâli onu karşılıyor." derler.

Bunun üzerine o câriye der ki:

"–İşte gerçek sultanlık budur, Hârun'un sultanlığı değil! Çünkü Hârun'un sultanlığında polis zoru olmadan işçiler bile bir araya toplanmıyor!.."

Hakîkaten, gerçek sultanlık budur... Çünkü maddî sultanlıklar, bir gün mutlakâ bitip gidiyor. Fakat gönül sultanlığı, ölümden sonra bile aynı ihtişâmıyla gönüllerde devam ediyor. İnsanlık, o gönül sultanlarına dâimâ ihtiyaç duyuyor, onları anıyor ve onların nurlu izinde yürüyor. Üzerlerinden asırlar geçmesine rağmen hâlâ **Bahâüddîn Nakşibend, Abdülkâdir Geylânî, Yûnus Emre, Mevlânâ, Hüdâyî** ve emsâli Hak dostlarına müstesnâ bir alâka duyuluyor. İslâm'a hizmet eden büyük muhaddis-

ler, müfessirler, mezhep imamları ve ehl-i tasavvufu Cenâb-ı Hak unutturmuyor.

Mü'min gönüllerde yaşamaya devam eden büyük mânâ sultanlarından biri de, hiç şüphesiz ki **İmâm-ı Rabbânî Hazretleri**'dir. Dört buçuk asır önce Hindistan'ın Sirhind Kasabası'nda doğan o Hak dostu da, tevhîdi müdâfaa mücadelesiyle geçen örnek hayatı neticesinde Allah tarafından bütün müslümanlara sevdirilmiş, kısa zamanda sevgisi Hindistan sınırlarını aşmış, günümüzde de bütün dünyaya yayılmıştır.

Bugün başta Nakşîlik olmak üzere pek çok tasavvufî yol, İmâm-ı Rabbânî Hazretleri'nin irşâdından ve rûhânî dokusundan müstefid durumdadır. O büyük mürşid, fânî ömründen sonra bile ümmet-i Muhammed'e fiilî bir kıstas hâlindedir. Yaşadığı zamandan istikbâle doğru bir hidâyet ve istikâmet meş'alesi olarak tebliğ ve irşad hizmetine berzah âleminde de devam etmektedir.

Hadîs-i şerîfte buyrulduğu üzere:

"Kişi sevdiğiyle beraberdir." (Buhârî, Edeb, 96)

Bizler de şâyet Hakk'ın sevgili kulları olan velîlere muhabbet duyuyorsak, âhirette onlarla haşrolunmayı arzuluyorsak, onların îman, ahlâk ve istikâmetlerinden nasîb almaya gayret etmeliyiz. Zira gerçek sevginin alâmeti, sevilenin hâliyle hâllenmektir.

Bu itibarla kendi hâlimizi dâimâ Hak dostlarının hâliyle mîzân ederek onları kendimize fiilî kıstas edinmeli, onların gönül dokusundan hisse almalıyız.

Kıymetli okuyucularımız!

Altınoluk mecmuamızda "Hak Dostlarından Hikmetler" üst başlığıyla yayınlanan yazılarımızın **"İmâm-ı Rabbânî"** kısmını teşkil eden bu naçizâne kitapçıkta, biz de Hak dostlarının gönül âlemlerindeki hikmetler dergâhına bir tefekkür ziyaretinde bulunmayı arzu ettik. İlâhî imtihanlarla dolu fânî hayat yolculuğunda selâmetle yürüyebilmemiz için, Peygamber vârisi Hak dostlarının hikmetli îkaz ve nasihatleriyle gönüllerimizi yoğurmak istedik. Tâ ki gönül dünyamız, **"onların âlemi"**ndeki güzellikleri yansıtan mücellâ ve musaffâ bir ayna hâline gelsin. Hâl ve davranışlarımıza Allah dostlarının gönül iklîminden fazîlet tecellîleri lûtfedilsin.

Unutmayalım ki bizler de, bu fânî âlemden ebedî âleme intikâl eden **Bahâüddîn Nakşibend**, **Abdülkâdir Geylânî**, **Hazret-i Mevlânâ**, **Yûnus Emre** ve **İmâm-ı Rabbânî** gibi, irşadlarıyla cihâna yön veren Hak dostlarının bugünkü evlâtları, talebeleri ve dostlarıyız. Cenâb-ı Hak'tan niyâzımız odur ki; bizler de fânî hayatımızdan sonra kabrimizde kıyâmeti beklerken, yeryüzünde bizleri hayırla yâd

ederek ruhlarımızı şâd edecek dostlarımız olsun. Bizden sonra gelecek nesle, bugünden hoş bir sadâ bırakabilmek, ne güzel bir bahtiyarlıktır...

Cenâb-ı Hak, bu dünyada sevdiklerinin istikâmeti üzere bulunmayı, râzı olduğu amellere muvaffak olabilmeyi, âhirette de sevip râzı olduğu kullarıyla haşrolunmayı cümlemize nasip ve müyesser eylesin.

Âmîn!..[2]

Osman Nûri TOPBAŞ
Kasım 2013
Üsküdar

2. Bu kitapçığın hazırlanmasında emeği geçen M. Akif Günay'a teşekkür eder, gayretlerinin bir sadaka-i câriye olmasını Rabbimden niyâz ederim.

İmâm-ı Rabbânî ﷺ -1-

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"(Allâh'ın râzı olacağı güzel bir kulluğa) muvaffak olmamızda gayretlerimizin payı ne ki! Ne varsa hepsi Allâh'ın lûtfudur. Ama buna mutlakâ bir sebep gösterilmesi gerekirse derim ki, bütün lûtufların sebebi; gelmiş ve gelecek bütün insanlığın efendisi olan Rasûlullah ﷺ Efendimiz'e bağlanıp O'nun mübârek izinden gitmektir...

İnsana bir şeyin azı veya tamamı nasîb olmamışsa bunun tek sebebi, Rasûlullah ﷺ Efendimiz'e tam olarak uyma hususunda bir kusurunun olmasıdır.

Bir defasında gaflete düşerek abdesthâneye sağ ayağımla girdim. (Sünnet'e uymayan bu davranışım sebebiyle) o gün birçok mânevî hâlden mahrum kaldım." [3]

3. Kişmî, *Berekât*, s. 197.

[Kulu Rabbine yaklaştıran feyiz ve rûhâniyete ancak, Allah Rasûlü ﷺ Efendimiz'e tam bir teslîmiyetle itaat ederek erişilebilir. Zira âyet-i kerîmelerde Rabbimiz şöyle buyurur:

"Kim Rasûl'e itaat ederse Allâh'a itaat etmiş olur..." (en-Nisâ, 80)

"(Rasûlüm!) **De ki: Eğer Allâh'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın..."** (Âl-i İmrân, 31)

Yani Allah Teâlâ'nın muhabbetine ancak, O'nun Habîbi'ne itaat, teslîmiyet ve bilhassa muhabbet yolundan ulaşabiliriz. Bu yolda en ufak bir ihmâl, tereddüt veya şüphesi olana, ilâhî muhabbet kapısı kapalı kalır. Zira Hazret-i Peygamber'e muhabbetin, Allâh'a muhabbet; O'na itaatin, Allâh'a itaat; O'na isyanın da Allâh'a isyan mâhiyetinde olduğu, âyet-i kerîmelerle sâbittir.

Bu yüzden mü'min, büyük-küçük her hareketinde, Kur'ân'ın fiilî bir tefsîri demek olan Habîbullah Efendimiz'in hayat tarzına, yani **Sünnet-i Seniyye**'ye tam bir riâyet hassâsiyetiyle dolu olmak mecburiyetindedir.

Zira şu bir hakîkattir ki, Efendimiz'in sünnetlerine lâyıkıyla sarılan mü'minlerin -ekseriyetle- farzları yaşamakta da herhangi bir tâvizi, noksanı, ihmâli olmamaktadır. Fakat sünnetleri ihmâl edenlerin, farzlarda da büyük fireler vermeye açık oldukları, bilinen bir gerçektir.

Yani Sünnet'e riâyet hassâsiyeti, dînî hayatın temel rükünleri mevkiindeki farzları da muhafaza altına alan, âdeta kuvvetli bir zırh mesâbesindedir. Bu yüzden iblis ve onun aveneleri, bir insanın dîn ve îmânına musallat olduklarında, onu evvelâ sünnetlerden uzaklaştırmaya çalışırlar. Zira bunda muvaffak olamazlarsa, farzlara aslâ ilişemeyeceklerini bilirler.

Bunun içindir ki **Abdullah bin Deylemî** ﷺ, Sünnet'e tam bir itaat ve teslîmiyetle bağlılığın ehemmiyetini şöyle ifâde etmiştir:

- *"...Dînin (zayıflayıp gücünün) kaybolmasının başlangıcı, Sünnet'in terk edilmesiyle olacaktır. Halatın lif lif çözülüp nihâyetinde kopması gibi, din de sünnetlerin bir bir terk edilmesiyle ortadan kalkar."* (Dârimî, Mukaddime, 16)

Dolayısıyla sünnetlerin birer birer hayatımızdan çıkması, -Allah korusun- ebedî kurtuluşumuzu da pamuk ipliğine bağlı hâle getirir.

Nitekim dinler tarihinde Yahudîlik ve Hristiyanlığın bozulması da böyle başlamıştır. Önce peygamberlerin sünnetleri terk edilmiş, daha sonra da îtikad ve ibadetler tahrif edilmiştir. Sonunda namaz terk edilmiş, yerine âyin gelmiş, oruç terk edilmiş yerine perhiz gelmiş, tesettür terk edilerek yalnızca râhibelere mahsus bırakılmış, hattâ günümüzde râhibelerin tesettürü bile kaldırılmaya başlanmıştır.

Bu noktada mü'minler olarak hepimizin büyük bir firâset ve basîretle şuna dikkat etmemiz ge-

rekmektedir ki; günümüzde İslâm'a da bu hristiyanî tahrîfi yapmaya çalışan gizli ve açık din düşmanları, var güçleriyle çalışmaktadırlar. Bunlar da, asıl niyetlerini belli etmemek için, ilk plânda dînin temel inanç esaslarına ve farz hükümlerine hücum etmeyip, öncelikle bunları koruyan bir zırh mevkiindeki sünnetleri gözden düşürmeye uğraşmaktadırlar.

Şurası daha da vahimdir ki, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat yolundan uzak fikirlerin yayıldığı ve nice müslümanın akāidinin sarsılıp ibadet ve muâmelâtının bozulduğu günümüzde, bu ifsat hareketlerinin içinde, din âlimi sıfatlı, ilâhiyat hocası etiketli kimselere de, son zamanlarda sıkça rastlanmaktadır. Öyle ki bu kimseler, 1400 yıldır icmâ ile, ittifakla gelen hususlarda bile kafa karıştırmakta, gönül bulandırmaktadırlar.

Bu kimseler, nâkıs akıllarına sığdıramadıkları için mûcizeleri inkâr edebilmekte, kat'î nassın bulunduğu bir hususta ictihâda yer olmadığını bile bile, miras hukukūnda kendilerince tâdilat yapma gereği duymakta, tesettürü hafife almakta, kendi görüşlerine uymayan hadisleri reddetmekte, sünnetleri ehemmiyetsiz görmektedirler.

"Bize Kur'ân yeter!" diyerek zâhiren sûret-i haktan görünen bu sloganla, Kur'ân-ı Kerîm'in tafsîli, tefsîri, şerhi ve hayata tatbiki demek olan Sünnet'i dışlamakta ve kendilerince bir "Kur'ân İslâm'ı" icâd etmeye çalışmaktadırlar.

Hâlbuki **Rasûlullah ﷺ Efendimiz**, Kur'ân'ı ön plâna sürerek asıl maksatlarını gizlemeye çalışan "din âlimi" kisveli bu "din tahrifçileri"ne, şöyle işaret buyurmaktadır:

"Dikkat edin, bana Kitap ve onun bir misli verildi. Dikkat edin, karnı tok bir adamın koltuğuna yaslanarak size; «Bu Kur'ân'a uymanız gerekir. Onda helâl bulduklarınız helâl, haram bulduklarınız haramdır (başka kaynağa ihtiyacınız yoktur!)» demesi yakındır. Dikkat edin! Allâh'ın Êlçisi'nin haram kıldıkları, Allâh'ın haram kıldıkları gibidir."[4]

Diğer bir rivâyette de, Sünnet'e bağlılığın zarûrî olduğunu, Efendimiz ﷺ şöyle beyan buyurmaktadır:

"...Sizden biriniz koltuğuna yaslanarak Allâh'ın şu Kur'ân'da haram kıldıklarından başka şeyleri haram kılmadığını mı zannediyor?! Dikkat edin! Vallâhi ben öğüt verdim, emrettim ve yasakladım. Bunlar (emirler ve yasaklar), Kur'ân'dakiler kadardır, hattâ ondan fazladır..." (Ebû Dâvûd, Harac, 31)

Kur'ân'ın ancak Sünnet ile doğru anlaşılabileceği hususunda, şu âyet-i kerîmeler çok câlib-i dikkattir:

4. Ebû Dâvûd, Sünnet 6, hd. n: 4604, 4/200; İbn-i Mâce, Mukaddime 2, hd. n: 12, 1/6; Tirmizî, İlim 10, 2663, 2801; 5/37; Ahmed bin Hanbel, 6/8.

"(Rasûlüm!) **O'nu Rûhu'l-Emîn** (Cebrâil) **îkaz** (ve irşâd) **edicilerden olasın diye, apaçık bir Arap diliyle, Sen'in kalbine indirmiştir."** (eş-Şuarâ, 193-195)

Dolayısıyla Kur'ân'ın sır ve hikmetleri, ancak Rasûlullah ﷺ Efendimiz'in kalbî dokusundan hisse almakla anlaşılır. Efendimiz'in 23 senelik nebevî hayatı da, baştanbaşa Kur'ân'ın canlı bir tefsîri mâhiyetindedir.

Bu itibarla Rasûlullah ﷺ Efendimiz'i anlamak, Hakk'a kullukta en mühim basamaktır. O'nu tanımadan, O'nu anlamadan, O'nun izinden gitmeden ve O'nun gönül hassâsiyetlerinden hisse almadan, ne îmânımız tam bir îmân olur, ne Kur'ân-ı Kerîm'i tam olarak idrâk edebiliriz, ne de kulluğumuz tam bir kulluk olur...

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok ilâhî emrin hayata nasıl tatbik edileceği bildirilmemiştir. Onları ancak Rasûlullah ﷺ Efendimiz'in tatbikatından öğrenmekteyiz.

Meselâ Kur'ân-ı Kerîm'de ölü eti yemenin haram olduğu bildirilmiştir. Bu hususta, canlı yakalandıktan sonra kendi kendine ölen balığın müstesnâ olduğunu ve onun yenilebileceğini ise Sünnet'ten öğrenmekteyiz.

Yine Kur'ân'da namaz ibadeti emredilmekte, fakat onun nasıl kılınacağının tafsîlâtı; yani rekât sayıları, içinde okunacak sûre ve duâları, tâdil-i erkânı gibi hususlar, hep Sünnet'ten öğrenilmektedir.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm, sır ve hikmetlerini "takvâ ehli"ne açar. Nitekim âyet-i kerîmede şöyle buyrulmaktadır:

"O kitap (Kur'ân); **onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler** (Allah korkusuyla haramlardan sakınanlar) **için bir yol göstericidir."** (el-Bakara, 2)

Bu sebeple Kur'ân'ı en iyi idrâk edenler, takvâ üzere yaşayıp gönüllerine seviye kazandırabilenlerdir. Herkes aynı rahle önünde diz çöküp Kur'ân okusa, herkes kalbinin seviyesi nisbetinde Kur'ân'dan istifâde eder.

Bu hususta **Hazret-i Ömer** ﷺ'ın şu hâli, ne kadar ibretlidir:

Bir gün Hazret-i Ömer ﷺ, bir evin önünden geçerken, hâne sahibinin, evin dışına taşacak kadar yüksek sesle Tûr Sûresi'ni okuduğunu işitti. Adam:

"Rabbinin azâbı hiç şüphesiz vukû bulacaktır, onu defedecek hiçbir şey de yoktur." (et-Tûr, 7-8) âyet-i kerîmesine gelince, Hazret-i Ömer ﷺ bineğinden indi, bir müddet duvara yaslanarak dinledi. Sonra bu âyetin îkâzındaki şiddetin tesiriyle evinde bir müddet hasta yattı.[5]

İşte Kur'ân-ı Kerîm, kalbin seviyesi nisbetinde derinliğine dalınabilen uçsuz bucaksız bir okyanus gibidir. Nasıl ki yüzme bilmeyen biri, ancak sığ sular-

5. İbn-i Receb el-Hanbelî, *et-Tahvîf mine'n-Nâr*, Dımaşk 1979, s. 30.

da kulaç atabilirken, mâhir bir dalgıç, denizin en derin yerlerine dalar; kıyıdakilerin göremediği, acâyip, garâip ve değişik manzaralarla bambaşka âlemler seyrederse, takvâ yolunda kalben merhaleler kat eden kimseler de Kur'ân'da pek çok hikmet tecellîleriyle karşılaşır, ondan gerçek mânâda feyz alırlar.

İşte bunun gibi nice hakîkatleri görmezden gelen bâzı bedbahtlar -güyâ Kur'ân'a uyma adı altında- dîni budayıp onu kendi sığ görüşlerine uydurmaya kalkışmaktadırlar. İlim ve irfanda çırakları bile olamayacakları, büyük birer üstâd olan müctehid imamları da saygısızca tenkit edebilmektedirler:

"–Onlar bin sene önceki âlimlerdi, şimdi zaman çok değişti..." görüşüne sığınarak, dînin zamanlar üstü ve değişmez hükümleriyle oynamaktadırlar. Bu ise, gayr-i müslim müsteşrik ve misyonerlerin yaptıklarından daha beter bir din tahribidir. Bunlar din âlimliğini; dîne hizmet etmek yerine, onu tenkid etmek zanneden gâfiller gürûhudur.

Bu bakımdan bilhassa dînî tahsilde bulunan genç kardeşlerimizin, bu hususlarda uyanık olmaları, dîni kimden öğreneceklerine çok dikkat etmeleri lâzımdır. Zira **Peygamber Efendimiz** ﷺ çok sevdiği sahâbîlerinden olan **Abdullah bin Ömer** ؓ'ya şu îkazda bulunmuştur:

"Ey İbn-i Ömer! Dînine iyi sarıl, dînine iyi sarıl! Zira o senin hem etin, hem kanındır. Dînini kimden öğrendiğine iyi dikkat et! Dînî ilimleri ve

hükümleri, istikâmet ehli âlimlerden al, sağa sola meyledenlerden alma!"[6]

Nitekim bu hassâsiyet içinde olan ashâb-ı kirâm ve onların izinden giden sâlih mü'minler, yeri gelmiş, bir râvîden hadîs alabilmek için, o zamanın zor şartları altında bir ay süren ilim yolculukları yapmışlardır. Yine onlar, nebevî terbiye ile öyle bir fazîlet âbidesi hâline gelmişlerdir ki, hayvanını yanına çekmek için boş yem torbasını gösterip kandıran kişinin ahlâkını mûteber saymamışlardır. Yani huy ve ahlâkında, bir hayvanı bile olsa kandırma ve aldatma zaafı bulunan kişiyi, Allah Rasûlü'nün hadîs-i şerîfleri muktezâsınca yaşamadığı için, hadîs nakline liyâkatli görmemişlerdir.

Tâbiîn neslinin büyük imamlarından **Ebû'l-Âliye** ﵀ der ki:

"Biz, kendisinden (hadis) almak için bir kişinin yanına gittiğimizde, önce onun namaz kılışına dikkat ederdik; eğer namazını güzel kılarsa; «O, diğer işlerini de güzel yapar.» diyerek yanına otururduk. Namazını huşû ve tâdil-i erkâna riâyet etmeden kılarsa; «Onun diğer işleri de menfîdir.» diyerek yanından kalkardık." (Dârimî, Mukaddime, 38/429)

İşte bugün de, dînî bilgisine îtibâr edilecek ilim erbâbını bu ölçüler ışığında değerlendirmek şarttır. Zira Cenâb-ı Hak âyet-i kerîmede;

6. Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, el-Medînetü'l-Münevvere, el-Mektebetü'l-İlmiyye, s. 121.

"...Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar..." (Fâtır, 28) buyuruyor. Yani gerçek bir âlimde öncelikle **"takvâ"** yani **"Allah korkusu"** şarttır. Cenâb-ı Hak, ancak böyle bir kuluna "âlim" diyor. Allah'tan korkmadan, Rasûlü'nden utanmadan, kendi nâkıs akıllarını yegâne hakîkat miyârı zannedip, dîni onun süzgecinden geçirerek aklına uyanı alan, uymayanı atan gâfillere değil!..

Esâsen îman, aklın bütünüyle kavramaktan âciz kalacağı pek çok hususu, kalben tasdik etmeyi gerektiren bir ön kabûldür. Nasıl ki gözün bir görebilme mesafesi varsa, aklın da sınırlı bir idrak kâbiliyeti vardır; bu yüzden her şeyi kavrayamaz. Peki aklın idrak kâbiliyetinin ötesinde hiç mi hakîkat yoktur? Sınırlı bir akıl ve cüz'î bir ilme sahip olan insanoğluna, dînî hakîkatleri, küllî ilim sahibi Cenâb-ı Hak vaz ettiğine göre, elbette ki aklın kavramaktan âciz kalacağı, sayısız sır ve hikmetler olacaktır.

Şu hadîs-i şerîf, bu hakîkati açıkça beyân etmektedir:

"Hızır ﷺ*'ın, Mûsâ* ﷺ*'a acâyip, garâip ve hikmeti meçhul hâdiseler gösterdiği seyahat esnâsında, bir serçe kuşu gelerek bindikleri geminin kenarına kondu. Sonra denizden gagasıyla su aldı. Hızır* ﷺ*, bu manzarayı Mûsâ* ﷺ*'a göstererek şu teşbihte bulundu:*

«–Allâh'ın ilmi yanında, senin, benim ve bütün mahlûkâtın ilmi, şu kuşun denizden gagasıyla aldığı su kadardır.»" (Buhârî, Tefsîr, 18/4)

Nasıl ki bir karıncanın ilim ve aklı, insanın ilim ve aklı karşısında sıfıra yakınsa, Cenâb-ı Hakk'a karşı bizim durumumuz da bir "hiç"ten ibârettir. İnsanın bilmedikleri yanında bildikleri bir hiçtir. Âyet-i kerîmede, insanın aslî vasıflarından birinin **"cehûl"**[7] yani **"çok câhil"** olarak ifâde buyrulması da bundandır. Buna mukâbil Cenâb-ı Hak, ilm-i ilâhîsinin azamet ve nihâyetsizliğini şöyle beyan buyurmuştur:

"Eğer gerçekten yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, deniz de (mürekkep olup) **arkasından yedi deniz daha ona eklense, Allâh'ın kelimeleri** (yazılmakla) **tükenmez. Muhakkak ki Allah Azîz'dir, Hakîm'dir."** (Lokman, 27)

Yaratılmış bütün varlıkların ilmi, onları yaratan Allah Teâlâ'nın ilmi yanında deryadan bir katre hükmünde olduğundan, insanın sınırlı aklıyla kavrayamayacağı nice ilâhî sır ve hikmetler vardır. Bunların bir kısmı havâssü'l-havâssa, daha ötesindeki bâzı sırlar peygamberlere, onun da ötesindeki bâzı sırlar yalnızca Rasûlullah ﷺ Efendimiz'e keşfolunmuştur. Bundan dolayıdır ki **Peygamber Efendimiz ﷺ:**

7. Bkz. el-Ahzâb, 72.

"Şayet benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız." buyurmuştur. (Buhârî, Tefsîr, 5/12)

Bu itibarla bizlere lûtfedilen mahdut akıl, ancak Kur'ân ve Sünnet'in muhtevâsı içinde bir kıymet ifâde eder. Nitekim **Mevlânâ Hazretleri** de, aklın bütün şüphe ve istifhamlarını bir kenara atıp Allah ve Rasûlü'ne kalben teslîm olabilmenin ehemmiyetini ifâde sadedinde şöyle buyurmuştur:

"Akıl, dünyevî işlerimizde başarılı olmasına rağmen, mâhiyeti îcâbı, hakîkate, ilâhî esrâra, yani mârifetullâha vâsıl olmakta yetersiz kalır. Bu ulvî yolculuk için bir vâsıta gereklidir. O da gönüldür, aşktır, vecddir, istiğraktır. Akıl, Mustafâ'ya kurbân olsun!"

Zira akıl, ancak bu teslîmiyetle birlikte kişinin dünya ve âhiret saâdetine hizmet edebilir. Aksi hâlde insanı çıkmaz sokaklarda dolaştırır.

İşte Cenâb-ı Hak, -mûcizeler gibi, kader ve gayba îman gibi- aklın tam mânâsıyla kavramaktan âciz kaldığı ilâhî hakîkatlerin kabûlünde, akıldan daha ulvî bir idrak merkezi olan kalbi devreye sokmamızı istiyor. Böylece tam bir teslîmiyet ufkunda yükselmemizi arzu ediyor.

Gerçek bir îman da, dil ile ikrâra ilâveten, kalp ile tasdîk neticesinde meydana gelir; akılla tasdik neticesinde değil. Sırf aklın alabildiklerini kabul etmek "îman etmek" değil, "iknâ olmak"'tır. Bununsa

Hakk'a teslîmiyet tarafı bulunmadığı için, ind-i ilâhîde bir kıymeti yoktur.

Velhâsıl yüce dînimiz İslâm'ı, takvâ ehli, güzel ahlâklı, amel-i sâlih hayatı olan, Kur'ân ve Sünnet istikâmetinde yaşayan âlim ve âriflerden tahsil etmek şarttır. Kur'ân ve Sünnet'e sımsıkı sarılıp emrolunduğu gibi dosdoğru olabilmek, yani istikâmet, bu zamanın en büyük kerâmetidir.

Hak dostlarından **Bâyezîd-i Bistâmî Hazretleri**'nin şu hâli, dînî sahada îtibâr edilecek kimselerin tespitine dâir, ne kadar ibretli bir misaldir:

Bâyezîd-i Bistâmî Hazretleri bir gün, halk arasında "velî" diye meşhur olmuş bir şahsı görmek için müridleriyle yola çıkmıştı. O zât evinden çıkıp mescide giderken, kıbleye doğru tükürdü. Bâyezîd ﷺ, o şahsın bu ham ve lâkayd hâlinden çok müteessir oldu ve selâm bile vermeden geri döndü. Talebelerine de şöyle dedi:

"–Bu zât, Rasûlullah ﷺ Efendimiz'in öğrettiği edeplerden birine riâyet hususunda bile güvenilir değil! Hakk'ın esrârı hususunda kendisine nasıl güvenilecek!"[8]

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Müstehapların yerine getirilmesi hususunda gevşeklik gösterilmemelidir. Zira müstehaplar, Cenâb-ı Hakk'ın sevdiği ve râzı ol-

8. Kuşeyrî, *Risâle*, s. 57, 416-417.

duğu şeylerdir. Kişi, yeryüzünün bir köşesinde Hak Teâlâ'nın sevdiği ve râzı olduğu bir ameli bilir ve onu yapma imkânı olursa, bunu ganimet bilmelidir. Bu durum, birkaç kırık saksı parçasıyla değerli pırlantaları satın alan kişinin hâline benzer."[9]

[**İmâm-ı Rabbânî** ﷺ bir gün talebelerinden birine:

"–Bahçeden birkaç karanfil getir!" buyurmuştu. O da gidip altı tâne karanfil getirdi. Hazret bunu görünce mahzun bir edâ ile şöyle buyurdu:

"–Bizim talebeler hâlâ Peygamber Efendimiz'in; *«Allah tektir, teki sever!»*[10] hadîs-i şerîfine dikkat etmiyorlar. Hâlbuki buna dikkat etmek müstehaptır.

İnsanlar müstehabı ne zannediyorlar? Müstehap, Cenâb-ı Hakk'ın sevdiği şeydir. Allah Teâlâ'nın sevdiği bir amelin karşılığında bütün dünya ve âhiret verilse, yine de hiçbir şey verilmemiş demektir. Biz müstehaba o kadar riâyet ederiz ki, yüzümüzü yıkarken bile suyu önce sağ tarafımıza getiririz. Zira işlere sağdan başlamak müstehaptır."[11]

Görüldüğü üzere Rasûlullah ﷺ Efendimiz'i en iyi tanıyan Hak dostu âlim ve âriflerin en mühim

---

9. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, II, 172, no: 266.
10. Buhârî, Deavât, 68.
11. Kişmî, *Berekât*, s. 198; Ebû'l-Hasan en-Nedvî, *İmâm-ı Rabbânî*, s. 180-181.

kerâmeti, büyük-küçük bütün hâl ve hareketlerinde Sünnet-i Seniyye'yi büyük bir hassâsiyetle yaşamaya çalışmalarıdır.

Şunu da unutmamalıyız ki Cenâb-ı Hak, bütün sâlih amellere gayret edip bütün günahlardan sakınalım diye, rızâsının da gazabının da hangi amelde tecellî edeceğini gizlemiştir. Cenâb-ı Hakk'ın rızâsı da gazabı da bâzen büyük, bâzen orta, bâzen de çok küçük bir amelde tecellî edebilir.

Nitekim bir hadîs-i şerifte bildirildiği üzere, susuz kalmış bir köpeğe su veren günahkâr bir kadın, bu merhameti sebebiyle affedilerek cennetlik olmuştur. Buna mukâbil, kedisinin açlığına aldırış etmeyen ibadet ehli bir kadın da bu merhametsizliği sebebiyle cehennemlik olmuştur.[12]

Sahâbe-i kiramdan **Enes bin Mâlik** ﷺ şöyle buyurmuştur:

"Siz, kıl kadar bile önemsemediğiniz birtakım işler yapıyorsunuz ki, biz onları, Rasûlullah ﷺ zamanında helâk edici büyük hatalardan sayardık." (Buhârî, Rikāk, 32)

Zira onlar, gönüllerindeki Allah sevgisi ve korkusu sebebiyle, küçük günahları bile büyük bir kayıp, hattâ mânevî bir helâk sebebi sayarlardı. Çünkü onlar, hatânın küçüklüğüne değil, emrine karşı gelinen Allâh'ın büyüklüğüne dikkat kesilmişlerdi.

12. Bkz. Müslim, Selâm, 151-153.

Demek ki kâmil bir mü'min olabilmek için, sadece farzların îfâsı ve haramlardan sakınmak yeterli değildir. İman heyecanıyla dolu bir gönül hassâsiyeti de gereklidir. Nitekim merhum pederim **Mûsâ Efendi** ﷺ bu hususta şöyle buyurmuşlardır:

"Çok kimseler, namazlarını kılmak ve oruçlarını tutmakla dînî vazifelerini edâ ettiklerini sanarak müsterihtirler. Ancak bu kâfî değildir. Cenâb-ı Hakk'ın emirlerine riâyet ve tâzimle beraber, mahlûkâtına da şefkatli olmak gerekir. Bu da ancak, fedakârlık ve samimî bir hizmetle elde edilir. Akl-ı selîm sahibi her müslümanın, farzları edâ edip haramlardan kaçındıktan sonra dikkat edeceği husus, müslümanlığa, topluma ve bütün mahlûkâta hizmet edip faydalı olmasıdır... Çünkü bu sayılanlar, farzların tamamlayıcısı ve Rasûl-i Ekrem ﷺ Efendimiz'in Sünnet-i Seniyyesi'nden cüzlerdir..."[13]]

Sözlerimize **İmâm-ı Rabbânî Hazretleri**'nin şu güzel niyâzı ile nihâyet verelim:

"Allah Teâlâ, siyah-beyaz bütün ırklara gönderilen Beşeriyetin Efendisi ﷺ hürmetine bizi ve sizi yaşanmayan sözden, amelsiz ilimden kurtarsın."[14]

Âmîn!..

13. Bkz. Sâdık Dânâ, *Altınoluk Sohbetleri*, III, 117, 167; V, 78-79.
14. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, I, 159, no: 23.

İmâm-ı Rabbânî ﷺ -2-

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Fazîlet, Efendimiz ﷺ'in şerefli Sünnet'ine uymaya; meziyet de O'nun getirdiği şerîati yaşamaya bağlıdır. Meselâ, Sünnet'e ittibâ niyetiyle öğle uykusuna yatmak, Sünnet'e muhâlif (bir şekilde îfâ edilen) pek çok nâfile ibadetten daha fazîletlidir... Allâh'ın emrine uyarak verilen zekâtın bir lirası, kendi arzusu istikâmetinde (şahsî ve nefsânî niyetlerle karışık olarak) harcanan dağlar kadar altından çok daha kıymetlidir."[15]

[Mü'minin vazifesi; Allâh'ın emirlerini, sırf Allah emrettiği için ve Rasûlullah Efendimiz'in tatbik ettiği şekilde îfâ etmektir. Bu hususta -iyi niyetle bile olsa- şahsî görüşüyle hareket edip Sünnet'in dışına çıkmak, kulu yanlışlara sürükler. Bunun için hangi sâlih amelin ne zaman, nasıl, ne ölçüde ve ne şekilde tatbik edileceğini, Sünnet'ten öğrenmek gerekir.

15. Bkz. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, I, 418, no: 114.

Nitekim hadîs-i şerîfte şöyle buyrulur:

"Sünnet'e uygun az bir amel, bid'at olan çok amelden hayırlıdır. Kim benim (Sünnet'imle) amel ederse bendendir, kim Sünnet'imden yüz çevirirse benden değildir." (Abdurrezzâk, *Musannef*, XI, 291)

Şu hâdise, bu hakîkati ne güzel izah eder:

Tâbiîn neslinin büyük âlimlerinden **Saîd bin Müseyyeb** ﷺ, ikindiden sonra, fazla olarak iki rekât namaz kılan bir kişi gördü. (Kerahat vakti nâfile namaz kılan bu zâtın yaptığından hoşlanmadı.) Namaz kılan kişi ona:

"–Ey üstad! Allah Teâlâ, namaz kıldığım için bana azâb eder mi?!" diyerek yaptığı yanlışı savunmaya kalkıştı.

Saîd bin Müseyyeb Hazretleri de:

"–Hayır! Cenâb-ı Hak sana namaz kıldığın için değil, lâkin Sünnet-i Seniyye'ye muhâlefet ettiğin için azâb eder!" buyurdu. (Dârimî, Mukaddime, 39/442)

Bu hususta **Fudayl bin Iyâz Hazretleri** de şöyle buyurmuştur:

"Şayet bir amel ihlâsla yapılır da doğru olmazsa kabul edilmez. Doğru olur ancak ihlâslı olmazsa, yine kabul edilmez. Tâ ki, hem ihlâslı ve hem de doğru olana kadar. İhlâs, onun Allah için yapılması; doğru olması da Sünnet üzere olmasıdır."

Dolayısıyla amellerimizin Cenâb-ı Hakk'ın rızâsına uygun olmasını istiyorsak, hem kalbimizdeki niyetin hâlis olmasına, hem de o ameli Sünnet'teki tarifine uygun şekilde îfâ etmeye gayret göstermeliyiz.

Meselâ Peygamber Efendimiz ﷺ farz namazları müteâkip 33 defa "**sübhânallah**", 33 defa "**elhamdü lillah**" ve 33 defa "**Allâhu ekber**" tesbihâtında bulunmayı tavsiye buyurmuştur. Biz bunu daha fazla sevap kazanalım diye 34'e çıkaramayız. Böyle bir hareket, "takvâ" tezâhürü değildir. Bilâkis kendi görüşümüzü Allah Rasûlü'nün tavsiyesinin önüne koymak gibi büyük bir cür'ettir. Hâlbuki âyet-i kerîmede:

"**...Allah ve Rasûlü'nün önüne geçmeyin!..**" (el-Hucurât, 1) buyrulmaktadır. Yani bir hususta Allah ve Rasûlü'nün açık bir tâlimâtı varken kendi görüş ve ölçülerini -hâşâ- Kitap ve Sünnet'ten daha doğru görmek, gaflet ve dalâletin en dehşetlisidir.

Nitekim **İmâm Mâlik Hazretleri**'ne bir kimse;

"–Nereden ihrâma gireyim (niyet edeyim)?"[16] diye sormuştu. İmam Mâlik Hazretleri, Sünnet'e uygun olan mahalli, yani Rasûlullah ﷺ Efendimiz'in

16. İhram yasaklarının başladığı mîkat mahallinden önce de ihram örtüleri giyilebilir. Fakat bu, ihrâma girmek değildir. İhrâma girmek, mîkat mahallinden önce veya mîkat mahallinde ihram örtülerine sarınıp "ihrâma niyet etmek"tir. İhram yasakları da bu niyetin ardından başlar. Bu hâdisede "ihrâma girmek" tâbiriyle kastedilen de; ihram yasaklarını başlatan "ihrâma niyet etmek"tir.

ihrâma girdiği Zülhuleyfe mevkiini tavsiye etti. Ancak o kimse:

"–Ben Mescid-i Nebevî'den ihrâma girmek istiyorum." deyince İmâm Mâlik Hazretleri bundan nehyetti. O kimse tekrar:

"–Kabr-i şerîfin yanından, mescidden ihrâma girmek istiyorum." diye ısrar etti. İmâm Mâlik Hazretleri:

"–Öyle yaparsan senin fitneye düşmenden korkarım." dedi. Adam şaşırarak:

"–Ey İmâm! Fitne bunun neresinde? Ben daha uzak mesâfe ekliyorum." deyince İmâm Mâlik Hazretleri şu hikmetli cevâbı verdi:

"–Rasûlullah ﷺ'in eksik bıraktığı bir fazîlete ulaştığını düşünmenden daha büyük fitne mi olur? Allah Teâlâ; **«...O'nun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir belâ gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azap isâbet etmesinden sakınsınlar.»**[17] buyurdu." (Şâtıbî, *İ'tisâm*, I, 97)

Görüldüğü üzere sâlih amellerde bile haddi aşmamak îcâb eder. Rûhî bir coşkunlukla aşırı tavırlara girmek, "dindarlık ve takvâ" zannedilmemelidir. Nitekim Peygamber Efendimiz ﷺ, böyle bir iştiyakla senenin her gününde oruç tutmak isteyen bir sahâbîyi bundan men etmiş, sahâbînin ısrarı üzerine de ona en fazla Hazret-i Dâvûd'un orucunu, ya-

17. en-Nûr, 63.

ni bir gün tutup bir gün tutmamayı tavsiye etmiştir. Nitekim bu sahâbî ihtiyarladığında bu vazifeleri yapmakta zorlandığı için, vaktiyle Allah Rasûlü'nün kendisine tanıdığı ruhsatlara uymadığı için pişmanlığını dile getirmiştir.[18]

Bu bakımdan gerçek dindarlık ve takvâ, Efendimiz'in tâlimatlarını, tam da O'nun buyurduğu minvalde yerine getirmektir. Tıpkı bir ilâcın dozajına riâyet gibi, asıl fayda, Efendimiz'in tâlimâtına tam teslîmiyette gizlidir.

Mü'minin kendi görüş ve düşüncesiyle sâlih amellerde aşırıya kaçması nasıl yanlışsa, bunun aksine, azaltmaya gitmesi de öylece yanlıştır. Yani 33'er tesbih tavsiyesi dururken "Bana 32 de yeter." diyemeyiz. Bu hususta da **Yûnus** ﷺ'ın başına gelenleri unutmamak îcâb eder:

Yûnus ﷺ, ilâhî tâlimat gereği kırk gün tebliğ edeceği yerde, otuz yedinci günün sonunda, hâlâ îmâna gelmeyen kavmine öfkelenerek tebliği bıraktı. Hâlbuki Cenâb-ı Hakk'ın verdiği mühletin dolmasına, daha üç gün vardı. Fakat Yûnus ﷺ ümitsizliğe kapılıp oradan ayrıldı. Bindiği bir gemide yaşanan bâzı hâdiselerin ardından hatâsını anladı, fakat gemiden suya atıldı. Hatâsının pişmanlığı içinde kendini kınayıp dururken bir balık tarafından yutuldu. Yûnus ﷺ, balığın karnında tevbe-istiğfâr etti,

18. Bkz. Buhârî, Savm 55, 56, 57, Teheccüd 7, Enbiyâ 37, Nikâh 89; Müslim, Sıyâm 181-193.

zikir ve tesbîh ile meşgul oldu. Âyet-i kerîmelerde bu hâl şöyle beyân edilmektedir:

"...(Ve) **karanlıklar içinde** (Yûnus, pek üzgün bir şekilde hâlini Rabbine şöylece arz etti)**: «Sen'den başka hiçbir ilâh yoktur. Sen'i tenzîh ederim. Gerçekten ben, zâlimlerden oldum!»"** (el-Enbiyâ, 87)

"Eğer Allâh'ı tesbîh edenlerden olmasaydı, tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı." (es-Saffât, 143-144)

Demek ki Allâh'ın emirlerine tam bir sabırla itaat etmek şarttır. Nitekim Cenâb-ı Hak, yine Yûnus ﷺ'dan misal vererek şu îkazda bulunmaktadır:

"Sen Rabbinin hükmünü sabırla bekle! Balık sahibi (Yûnus) **gibi olma! Hani O, dertli dertli Rabbine niyâz etmişti. Şayet Rabbinden ona bir nîmet yetişmemiş olsaydı o, mutlakâ, kınanacak bir hâlde ıssız bir diyâra atılacaktı."** (el-Kalem, 48-49)

Görüldüğü üzere makbul bir kulluk, emredileni -ne bir eksik ne bir fazla- emredildiği gibi dosdoğru yapabilmeye bağlıdır. Zira sâlih amellerden maksat, o amellerin kendisi değil, o ameller vesîlesiyle Allah ve Rasûlü'ne arz edilecek olan teslîmiyet, muhabbet ve bağlılıktır. Bunun içindir ki Cenâb-ı Hak, Rasûl'üne tam bir teslîmiyetle itaat etmemizi emretmektedir. Âyet-i kerîmede buyrulur:

"Ey îmân edenler! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Rasûlü'ne uyun. Ve

bilin ki Allah, kişi ile onun kalbi arasına girer..." (el-Enfâl, 24)

Hazret-i Ali ﷺ'ın şu sözleri, gönlündeki Hazret-i Peygamber'e bağlılık ufkunun yüceliğini ne güzel ifâde etmektedir:

"Siz, Hazret-i Muhammed Mustafâ ﷺ Efendimiz'in Sünnet'inden daha fazîletli ve daha güzel başka hiçbir şeye ittibâ edemez, ondan daha iyi bir şeyin peşinden gidemezsiniz!"[19]

• *"Biz, Rasûlullah ﷺ Efendimiz'in ayağa kalktığını gördük, biz de kalktık, oturduğunu gördük, biz de oturduk."*[20]

İşte sahâbe-i kirâm, Allah Rasûlü'nün emirlerindeki hikmeti bilsin veya bilmesin, O'na tam bir teslîmiyetle itaat eden Peygamber âşıkları idiler. Onlardan biri olan **Abdullah ibn-i Ömer** ﷺ Peygamber Efendimiz'in bir çeşmeden su içtiğini görmüş, o da zaman zaman o çeşmeye giderek su içmiş; Efendimiz'in bir ağacın altında gölgelendiğini görmüş, o da ara sıra o ağacın altında gölgelenmiş; yine Efendimiz'in mübârek sırtını bir kayaya yaslayıp biraz oturduğunu görmüş, o da bazen uğrayıp o kayaya sırtını vererek bir müddet oturmuş; bu davranışlarının hikmetini ifâde sadedinde de:

19. Ahmed, I, 121.
20. Ahmed, I, 83.

"Biz Hazret-i Muhammed ﷺ'i ne yaparken gördüysek aynen O'nun gibi yaparız."[21] buyurmuştur.

Bizler de ashâb-ı kirâmı örnek alarak, günümüzde en çok düşülen hatâlardan biri olan "sünnetleri önemsiz görmek" hastalığından şiddetle sakınmalıyız.

Zira Cenâb-ı Hak, Peygamber Efendimiz hakkında:

"(Şüphesiz Sen) **dosdoğru bir istikâmet üzerindesin."** (Yâsîn, 4) buyuruyor. Dolayısıyla bizler için de en doğru istikâmet; sahibinden hiçbir zaman ayrılmayan bir gölge gibi, Allah Rasûlü'nün nurlu izinde yürümek ve gücümüz yettiğince O'na benzemeye gayret etmektir.

Allah Rasûlü'ne tam bir sadâkat ve teslîmiyetle itaat eden **Hazret-i Osman** ؓ'ın şu hâli ne kadar muhteşemdir:

Allah Rasûlü ﷺ, Mekkeli müşriklerle yapılan **Hudeybiye Anlaşması** öncesinde Hazret-i Osman'ı, elçi olarak Mekke'ye göndermişti. Hazret-i Osman ؓ, mü'minlerin niyetlerinin umre yapıp dönmek olduğunu anlattıysa da müşrikler izin vermediler. Ayrıca onu göz hapsine alarak:

"–İstiyorsan bir tek sen Kâbe'yi tavâf edebilirsin!.." dediler.

21. İbn-i Mâce, İkâme, 73; Ahmed, II, 65, 94; IV, 78.

Bütün müslümanlar tavaf hasretiyle yanıyor, Kâbe gözlerinde tütüyordu. Hattâ bâzıları, Hazret-i Osman'ın Kâbe'yi tavâf edeceğini düşünüp ona gıpta ediyorlardı. Fakat kendisini Allah ve Rasûlü'ne adamış olan o mübârek sahâbî, muhteşem bir sadâkat dersi vererek şöyle dedi:

"–Hazret-i Peygamber Kâbe'yi tavâf etmedikçe ben de edemem! Ben Beytullâh'ı ancak O'nun arkasında ziyaret ederim. Allah Rasûlü'nün kabûl edilmediği bir yerde ben de yokum..." (Ahmed, IV, 324)

Yani Hazret-i Osman ﷺ, gönlü Kâbe hasretiyle kavrulmasına rağmen, Allah Rasûlü'ne olan kalbî bağlılığı sebebiyle, Kâbe'yi tavaf etmekten kendini alıkoydu. Bir ibâdet husûsunda bile olsa, Allah Rasûlü'nün önüne geçmekten teeddüb etti. Zira o güzîde sahâbînin Allah Rasûlü'ne olan sadâkat, teslîmiyet ve muhabbeti bunu gerektiriyordu. *"Kişi sevdiğiyle beraberdir."* (Buhârî, Edeb, 96) hadîs-i şerîfini, böylesine yüksek bir keyfiyette anlayıp yaşıyordu. İşte gerçek bir **muhabbet** de; iki kalp arasındaki bir cereyan hattıdır. Farklı bedenlerde, aynı yürekle yaşamak ve aynı gönül hassasiyetlerini paylaşabilmektir.

Öte yandan, Hudeybiye'de bekleyen mü'minlere Hazret-i Osman'ın şehîd edildiği şâyiası ulaşınca, Allah Rasûlü ﷺ de onun bu sadâkatine, daha muhteşem bir sadâkatle karşılık vererek, gerekirse müşriklerle harbetmek üzere ashâbından bey'at aldı. Sonra, bir elini diğer elinin üzerine koyup:

"Allâh'ım, bu bey'at da Osman içindir. Şüphesiz o, Sen'in ve Rasûl'ünün hizmetindedir."[22] buyurarak ona olan îtimad ve muhabbetini izhâr etti. Derken müşrikler, anlaşma yapmak üzere elçi gönderdiler. Ardından da Hazret-i Osman ﷺ sağ-sâlim döndü.

Demek ki Allâh'ın rızâsını ve Rasûl'ünün muhabbetini celbeden; kulun gönlündeki sadâkat, muhabbet, teslîmiyet ve itaatidir. Bu hususlardaki noksanlığın açacağı boşluğu hiçbir şey dolduramaz. Bu sebeple, Allah ve Rasûlü'nün emirlerine riâyette çok dikkatli olmak gerekir. Hâl ve şartların gerektirdiği şekilde, daha mühim olan bir işi, mühim olana tercih ederek, firâset ve basîretle hareket etmek gerekir. Bu hususta güzîde sahâbîlerden **Abdullah bin Revâha**'ya **Peygamber Efendimiz**'in yaptığı şu ihtar ne kadar mânidardır:

Rasûlullah ﷺ Efendimiz, Abdullah bin Revâha ﷺ'ı bir müfreze içinde göndermişti. O gün Cuma idi. Arkadaşları, (Efendimiz'in emrettiği şekilde) sabah erkenden yola çıktı, kendisi ise geri kaldı. İçinden:

"Allah Rasûlü ﷺ ile namaz kılar, sonra arkadaşlarıma yetişirim." dedi. Namazı kıldığında, Allah Rasûlü ﷺ onu gördü ve:

"–Neden arkadaşlarınla erkenden gitmedin?" diye sordu. Abdullah bin Revâha ﷺ:

22. Buhârî, Ashâbu'n-Nebî, 7.

"–Sen'inle namaz kılıp sonra onlara yetişmek istedim." deyince Efendimiz ﷺ ona şu îkazda bulundu:

"–Yeryüzündekilerin tamamını infâk etsen, onların o erken çıkışlarındaki fazîleti elde edemezsin!" (Tirmizî, Cuma, 28/527; Ahmed, I, 256; Beyhakî, III, 187)

Abdullah bin Revâha ؓ ki, Akabe bey'atlarında bulunmuş, Mûte Harbi'nde, Allah Rasûlü'nden şehîd olacağı müjdesini alarak büyük bir iştiyakla muhârebeye katılmış, malını beytü'l-mâle, canını da Cenâb-ı Hakk'a takdîm ederek Cennet-i A'lâ'ya uçmuş olan güzîde bir sahâbîdir. İşte bu güzîde sahâbî, Rasûlullah Efendimiz'le biraz daha beraber olabilmek gibi iyi bir niyetle bile olsa, Peygamber emrine itaatte geciktiği için Efendimiz'in gönlünü mahzun etmiş ve bu îkâza muhâtap olmuştur.

Bu sebeple Allah ve Rasûlü'nün emirleri, -hikmeti bilinsin veya bilinmesin- emredildiği şekliyle ve geciktirilmeden îfâ edilmelidir. Rasûlullah Efendimiz'in bir hususta açık bir emri dururken, kendi kendine -velev ki iyi niyetle bile olsa- başka bir karar almak, böylesine ciddî bir kayba sebep olabilmektedir.

Emre itaati unutturan aşırı heyecanların veya emre itaatten alıkoyacak derecedeki aşırı edeplerin de bir nevî isyan mesâbesinde olduğu unutulmamalıdır. İnsan kendi zannıyla hareket ettiğinde, bâzen doğru yaptığını düşünerek bu tip hatâlara sürüklenebilir. Bu yüzden hiçbir zaman Allah ve Rasûlü'nün

önüne geçmemek, yani Kitap ve Sünnet'in apaçık hükümleri dururken **"bana göre"** dememek gerekir.]

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Teheccüd namazını çok kıymetli tut! Şefâat makâmı olan Makâm-ı Mahmûd'dan nasîb almak isteyenler, teheccüd namazını hiç kaçırmasınlar!"[23]

[Âyet-i kerîmede buyrulur:

"Gecenin bir kısmında, sadece Sana mahsus bir fazlalık olmak üzere teheccüde kalk, (Kur'ân, namaz ve zikirle meşgul ol)! **Umulur ki Rabbin Sen'i Makâm-ı Mahmûd'a eriştirir."** (el-İsrâ, 79)

Teheccüd namazı, Rasûl-i Ekrem ﷺ Efendimiz'e mahsus bir farzdır. Bizler içinse mühim bir sünnettir. Cenâb-ı Hak, Habîb'ine teheccüdü emrederek seherleri namaz, Kur'ân ve zikirle ihyâ etmesine mukâbil, O'nu **Makâm-ı Mahmûd**/övgüye lâyık bir ulvî makâm ile müjdelemiştir.

Makâm-ı Mahmûd; gelmiş geçmiş bütün insanların gıpta edecekleri, mahşer ehline şefaat makâmıdır.[24]

Efendimiz ﷺ, teheccüde çok ayrı bir ehemmiyet vermiştir. Gerek mukîm iken, gerekse sefer hâlindeyken onu hiç ihmâl etmemiş, çok sevdiği güzîde sahâbîlerini de bu ibâdete teşvik etmiştir.

23. Kişmî, *Berekât*, s. 291.
24. Bkz. *Rûhu'l-Beyân*, c. 11, sf. 239, Erkam Yayınları, 2010.

Nitekim bir hadîs-i şerîflerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Ümmetimin en şereflileri, hamele-i Kur'ân (yani Kur'ân hizmetinde bulunan hâfızlar) ve devamlı olarak gece ibadetine kalkanlardır." (Münâvî, I, 522)

Yine bir seferinde Rasûlullah ﷺ Efendimiz, **Abdullah bin Amr bin Âs**'a şu tavsiyede bulunmuştur:

"–Ey Abdullah! Falan adam gibi olma! Çünkü o, gece ibadetine devam ederken artık kalkmaz oldu." (Buhârî, Teheccüd, 19)

Amr bin Abese ؓ da şöyle anlatır:

"–Ey Allâh'ın Rasûlü! Vakitler içinde Allâh'a yakınlık bakımından, diğerlerine göre daha fazîletli olan bir vakit var mıdır?" diye sordum.

"–Evet, Rabbin kula en yakın olduğu vakit, gecenin son kısmının ortasıdır. Eğer o saatte Allâh'ı zikredenlerden olmaya gücün yeterse ol! Çünkü (o saatte) namaz meşhûddur (melekler o esnâda hazır bulunurlar)." buyurdu. (Nesâî, Mevâkîtü's-Salât, 35)

Hak dostlarından **Bâyezîd-i Bistâmî** ؒ küçük yaşta Kur'ân-ı Kerîm okumaya başlamıştı. **"Ey örtünüp bürünen! Birazı hâriç, geceleri kalk, namaz kıl!"**[25] âyet-i kerîmesine gelince babasına:

25. el-Müzzemmil, 1-2.

"–Babacığım, Cenâb-ı Hak burada kime hitâb ediyor?" diye sordu. Babası da:

"–Yavrucuğum, Cenâb-ı Hak burada Rasûlullah ﷺ Efendimiz'i kastediyor. Rabbimiz daha sonra Tâhâ Sûresi'nde bu hükmü hafifletti." dedi.

Bâyezîd okumaya devam edince;

"(Rasûlüm!) **Sen'in, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, yarısını ve üçte birini ayakta ibadetle geçirdiğini ve beraberinde bulunanlardan bir topluluğun da** (böyle yaptığını) **Rabbin elbette biliyor...**"[26] âyet-i kerîmesine geldi:

"–Babacığım, ben gece ibadete kalkan bir grup insandan bahsedildiğini işitiyorum!" dedi. Babası:

"–Evet yavrum, onlar Rasûlullah ﷺ Efendimiz'in ashâbıdır." dedi.

Bunun üzerine Bâyezîd ﷺ:

"–Babacığım, Rasûlullah ﷺ ve ashâbının yaptığı bir şeyi terk etmekte ne hayır olabilir ki?!" dedi.

O günden sonra babası gecelerini ibadetle geçirmeye başladı.

Bir gece Bâyezîd ﷺ uyandı ve:

"–Babacığım, bana da namazı tâlim et ki seninle birlikte namaz kılayım!" dedi.

Babası ise:

26. el-Müzzemmil, 20.

"–Uyu, sen daha küçüksün!" dedi.

Bâyezîd ﷺ şu karşılığı verdi:

"–Babacığım, kıyâmet günü insanlar amellerini görmek için mezarlarından kalkıp bölük bölük huzûr-i ilâhîye vardıkları zaman,[27] Rabbim bana;

«–Dünya hayatında ne amel işledin ey kulum?» diye sorduğunda ben de:

«–Ey Rabbim! Babama; "Bana namazı öğret, seninle birlikte namaz kılayım!" dedim, o ise bana; "Uyu, sen daha küçüksün!" dedi.» diyeceğim."

Bunun üzerine babası:

"–Hayır, vallâhi böyle söylemeni istemem!" dedi ve oğluna namazı tâlim etti. Bundan sonra Bâyezîd Hazretleri de çocuk yaşında geceleri hep kalkar ve teheccüd namazı kılardı.[28]

Yine **Bâyezîd-i Bistâmî Hazretleri** şöyle buyurmuştur:

"Geceler gündüz hâline gelmeden bana hiçbir sır fetholunmadı."

Ne zaman ki mü'min, seher vakitlerini Allah ve Rasûlü'nün tavsiyeleri istikâmetinde gâyeli kullanabilirse, gecesi gündüzünden daha aydınlık olur. Gecelerin feyz ve rûhâniyet dolu iklîminden lâyıkıyla istifâde edebilmek için, seherlerin gönül feyzini bü-

27. Bkz. ez-Zilzâl, 6.
28. Sefîrî, *el-Mecâlisü'l-Va'zıyye*, II, 293.

tün güne taşıyıp gündüzleri de mâsiyetten sakınmak icâb eder. Nitekim seher vaktinde uyanamadığından yakınan birine **İbrahim Edhem Hazretleri**:

"Gündüzleri Hakk'a isyân etme ki, geceleri O seni huzûrunda bulundursun." buyurmuştur.

Hasan-ı Basrî Hazretleri de:

"Gece ibadetine kalkmak, günahlar altında ezilen kişiye ağır gelir." îkâzında bulunmuştur.

Demek ki gece ibâdetine gösterilen rağbet, gönüllerdeki aşk-ı ilâhînin şiddeti nisbetindedir. Seherleri ibadetle ihyâ etmek, kulun Rabbine duyduğu hâlisâne muhabbet ve tâzîmin en güzel bir ifâdesidir. Bunun içindir ki seherleri ihyâ, meşhur tâbiriyle; "Her kişinin değil, er kişinin kârıdır."

Cenâb-ı Hak da, seher vakitlerinde tatlı uykularını bölerek ibâdet eden bahtiyar kulları hakkında şöyle buyurur:

"Şüphesiz ki Allâh'a isyandan sakınanlar, Rab'lerinin kendilerine verdiğini alarak Cennetlerde ve pınar başlarında bulunacaklar. Kuşkusuz onlar, bundan önce dünyada güzel davrananlardı. Geceleri pek az uyurlardı. Seher vakitlerinde de istiğfâr ederlerdi. Mallarında, muhtaç ve yoksullar için bir hak vardı." (ez-Zâriyât, 15-19)

Mübârek Ramazân-ı Şerîf gecelerindeki sahurlar da, bir nevî "seherleri ihyâ fazîleti"ni şahsiyetimi-

ze kazandırma vesîlesidir. Cenâb-ı Hakk'ın lûtfettiği senelik temrinler/alıştırmalar mâhiyetindedir.

Yine Ramazân-ı Şerîf, Cenâb-ı Hakk'ın ümmet-i Muhammed'e husûsî bir ikramı olarak 83 senenin fazîletine sahip Kadir Gecesi'ni içinde bulundurması cihetiyle de, eşsiz bir mânevî kazanç mevsimidir...

Bizler de; **"Her gördüğünü Hızır, her geceni Kadir bil!"** düstûruyla, seherleri ihyâ fazîletini Ramazân-ı Şerîf'le birlikte bütün bir yıla yaygınlaştırabilirsek, -inşâallah- ömrümüz feyiz ve rûhâniyet dolu bir Ramazan iklîmine dönüşür.

Rabbimiz, Ramazân-ı Şerîf'ten, günahlarımızdan arınmış olarak tertemiz çıkabilmeyi nasîb eylesin. Ramazân-ı Şerîf'in feyz ve rûhâniyet iklîminde bir hayat yaşayıp son nefesimizi de ebedî saâdete açılan bir bayram sabahının huzuru içinde verebilmemizi, lûtf u keremiyle ihsan buyursun.

Âmîn!..

İmâm-ı Rabbânî -3-

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Oturup kalkmamızda; kısacası bütün davranışlarımızda Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını kazanmayı hedeflemeliyiz... İçimiz de dışımız da Hak Teâlâ ile birlikte olmalıdır.

Meselâ baştan aşağı gaflet hâli olan uykuya dalmak istediğimizde, yarınki ibadetlerimizi daha güzel ve zinde olarak yapabilmek için istirahat etme niyetini taşımalıyız. Bu maksatla yatıldığında, uyku da baştan sona ibadet olur. Nitekim «âlimlerin uykusunun ibadet olduğu»[29] rivâyet edilmiştir."[30]

[Rabbine ibadet etmek için yaratılmış olan insanoğlu, son nefesine kadar bu hakîkatin şuur ve idrâki içinde yaşamaya gayret etmelidir. Gerçek bir mü'min, hayatının her ânında, Cenâb-ı Hakk'ın rızâsının arayışı içinde olur. Yine kâmil bir mü'min,

29. Bkz. Deylemî, *el-Firdevs*, nr. 6731.
30. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, III, 224, no: 17, Yasin Yayınevi, İstanbul 2007-2010.

bu arayış içinde yaptığı hiçbir hayrı kâfî görmez, devamlı artan bir hayır iştiyâkına sahip olur.

Hakk'a kulluk; sadece namaz, oruç, zekât ve hac gibi belli zamanlarda îfâ edilip tamamlanan ibadetlerden ibâret değildir. Hakk'a kulluk, bu ibadetlerle birlikte, güzel ahlâk ve muâmelât gibi, mü'minin her ânını kuşatan, ömürlük bir hayat nizâmıdır. Cenâb-ı Hakk'ın, ibadetler dışında da rızâsına uygun düşen bütün fiillere ecir vaad edip gazabını celbeden bütün fiilleri yasaklaması da bundandır.

Bu itibarla mü'min, ibadetler dışında kalan bütün beşerî davranışlarını da, Hakk'a itaat gibi ulvî bir gâyeye bağlayarak, onlar vesîlesiyle de Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını kazanmaya gayret etmelidir. Nitekim bu hakîkatten dolayıdır ki yine;

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri şöyle buyurur:

"Leziz yiyecekler ve güzel elbiseler hususunda nefsin hazzını ön plânda tutmamalıyız. Bunun yerine yiyecek ve içeceklerde, ibadetlere güç kazanma niyetini taşımamalıyız. Güzel elbiseler giyerken de; «Her mescide gidişinizde güzel elbiselerinizi giyiniz!» (el-A'râf, 31) ***âyetindeki ilâhî emre itaat etme niyetini taşımalı, insanlara gösteriş yapmak gibi bir gâyemiz olmamalıdır..."***[31]

31. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, I, 298, no: 70.

[İşte mü'min, günlük hayatının îcap ve ihtiyaçlarını bile, Hak Teâlâ'nın râzı olacağı hâlis bir niyetle yerine getirdiği takdirde, o davranışlarını da ibadet mâhiyetine dönüştürmüş olur.

Yüce dînimiz İslâm; mü'minleri nefsâniyet ve mâsivâdan uzaklaştırıp Rabbânî bir istikâmete yönlendirebilmek için, maddî ve zâhirî hâdiseleri dahî, mânevî bir gâyeye bağlayarak, ona ulvî bir mânâ kazandırmıştır. İnsanın, yalnız ibadet ve ahlâka dâir ulvî fiillerini değil, bedenî ihtiyaçlardan doğan fiillerini dahî idealize etmiştir.

Meselâ yiyip içmek, bedenî bir ihtiyaçtır. Fakat İslâm, bu bedenî ihtiyacı da idealize ederek onu ibadetlere kuvvet olması niyetiyle, bir ecir vesîlesine dönüştürür. Yine bu çerçevede, yemeğe besmele ile, yani Allâh'ın adını anarak başlamayı, yenilen her lokmada Allâh'ın nîmet ve ihsanlarının büyüklüğünü tefekkür etmeyi, bütün bunlara mukâbil, O'na hamd, şükür ve zikirde bulunmayı telkîn eder. Yani alınan gıdânın vücûda sağlayacağı maddî faydadan ziyâde, onu feyiz ve rûhâniyetle tezyîn ederek bir nevî ibadet hükmüne girmesini temin eder.

İşte yüce dînimiz İslâm, bu misalde olduğu gibi, beşerî hayatın bütün îcaplarını ulvî bir gâyeye raptederek mü'minlere her an Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını tahsil edebilme fırsatları takdim etmiştir.

Bu fırsatları değerlendirebilecek derecede gönül uyanıklığına sahip olan ârif mü'minlerin yiyip içme-

leri, oturup kalkmaları, hattâ uyumaları bile -niyetlerindeki hâlisiyet bereketiyle- ibadet hükmüne geçer. Fakat bunun aksine, bütün bu ilâhî ihsanlardan gâfil kalanların ibadetleri bile, riyâ ve gösteriş gibi nefsânî niyetlerle karışık olduğu için, Cenâb-ı Hakk'ın gazabını celbeder.

Demek ki hayatın her ânını ibadet vecdiyle ihyâ edebilmek için, gönüllerimizi bu hususta mânevî bir terbiyeden geçirmemiz gerekir. Bu sâyede güzel bir **"niyet şuuru"** kazanmamız îcâb eder.

Zira hadîs-i şerîfte buyrulduğu üzere;

"Mü'minin niyeti (maksat ve ihlâsı) amelinden hayırlıdır." (Süyûtî, *Câmiu's-Sağîr*, II, 194)

Ayrıca hayatını dâimî bir ibadet hâline getirebilmek için ihlâsla gayret eden kullarına Cenâb-ı Hak çok müstesnâ lûtuflarda bulunur. Meselâ bir kul, normal şartlarda devam etmekte olduğu bir nâfile ibadeti, hastalık, yolculuk, aşırı yorgunluk, yaşlılık gibi, geçerli bir mâzeretle bâzen îfâ edemeyebilir. Bu takdirde Cenâb-ı Hak, kulunun niyetindeki samimiyet sebebiyle ona ibadetini îfâ etmiş gibi ecir lûtfeder.

Nitekim müfessirler;

"Fakat îmân edip sâlih amel işleyenler için eksilmeyen, devamlı bir ecir vardır." (et-Tîn, 6) âyet-i kerîmesi hakkında; "Kulun bedeni amel işleyemez olduğunda bile onun ecri; niyetindeki samimiyet ve sıhhatli zamanlarda gösterdiği gayret nisbe-

tinde, sonsuza kadar devam eder." demişlerdir. Bu sebeple fırsat eldeyken ibadet ve sâlih amellere istikrarla devam etmeliyiz.

Bizlere en büyük örnek şahsiyet olarak lûtfedilen Peygamber Efendimiz ﷺ'in ibadetleri, hayatının her sahasını âhenkli bir şekilde kaplamıştı. O'nun mübârek hayatına bakıldığında, sanki ömrü boyunca bütün vakitlerini ibadetle geçirmiş olduğu zannedilebilir.

Hâlbuki Efendimiz ﷺ, ibadet hayatını en üst seviyede devam ettirmekle birlikte, dünyevî hizmetlerini de aksatmadan, hattâ en mükemmel şekilde yerine getirmiştir. Hakîkaten O, hem gece-gündüz ibadetlerine titizlikle devam etmiş; Allâh'ın gönderdiği dîni çok büyük zorluklara katlanarak insanlara tebliğ etmiş, vahyin îzâha muhtaç kısmını söz ve fiilleriyle şerh etmiş, hem de âilesiyle ilgilenmiş, fukarânın dert ortağı olmuş, mâtemlerin civârında bulunmuş, son derece kuvvetli ve sağlam bir devletin temellerini atmış, krallara elçiler gönderip onları İslâm'a dâvet etmiş, elçiler kabûl edip ikramlarda bulunmuş, ordular sevk ve idâre etmiş, Allâh'ın dînini tebliğde önüne çıkan engelleri ortadan kaldırmak için, fedakârca mücâdele etmiştir.

Yani hiçbir dünyevî meşgale O'nu ibadetlerinden alıkoyamamıştır. Bilâkis Efendimiz ﷺ, dünyevî meşgalelerini de Allâh'ın rızâsına uygun şekilde îfâ ettiği için, her ânını ibadet vecdiyle ihyâ etmiştir.

O, hiç kimsenin altından kalkamayacağı kadar ağır olan günlük vazifelerini eksiksiz olarak yerine getirmekle birlikte, mâbedlere kapanıp kendilerini ibadete vermiş insanlardan çok daha mükemmel bir şekilde Allâh'a kullukta bulunmuştur.]

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Bir vakit farz namazı cemaatle edâ etmek, (cemaatten geri kalarak îfâ edilen ve farz olmayan) pek çok çile doldurmaktan daha fazîletlidir. Bununla birlikte, şer'î esaslara riâyetle yapılan zikir ve tefekkürler de çok fazîletli ve ehemmiyetlidir."[32]

[İslâm, ferdiyetçiliği ve bencilliği reddeder; ictimâîleşmeyi ve diğergâmlığı telkin eder. İctimâî terbiyenin ilk tezâhürü ise, cemaatle kılınan namazlarda başlar. Burada mü'minlerin birlik ve beraberlik duyguları filizlenir, gelişir ve pekişir.

Rasûlullah ﷺ Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"...Cemàat hâlinde olmanızı ve ayrılığa düşüp dağılmaktan şiddetle kaçınmanızı isterim. Zira şeytan, yalnız başına yaşayan kimselerle beraberdir. İki kişi de olsa, beraber yaşayanlardan ise uzaktır. Cennet'in ortasında bulunmak isteyen kimse, cemaate devam etsin..." (Tirmizî, Fiten, 7/2165)

"...Bir kimsenin diğer bir kimseyle olan namazı, yalnız kıldığı namazdan daha bereketli ve

32. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, II, 105, no: 260.

sevâbı daha fazladır. İki kişi ile olan namazı da bir kişi ile olan namazından daha bereketli ve üstündür. Beraber kılanların sayısı ne kadar çok olursa, Allah Teâlâ'nın o kadar çok hoşuna gider." (Ebû Dâvûd, Salât, 47/554; Nesâî, İmâmet, 45)

Âmâ sahâbî **Abdullah ibn-i Ümmi Mektûm** ﷺ:

"–Yâ Rasûlâllah! Medîne'nin zehirli haşereleri ve yırtıcı hayvanları çoktur. (Ben bu hayvanların zarar vermesinden korkarım, benim cemaate çıkmayıp evde namaz kılmama izin var mı?)" diye sordu.

Rasûlullah ﷺ Efendimiz:

"–Hayye ale's-salâh ve hayye ale'l-felâh'ı işitiyor musun? Öyleyse durma mescide gel." buyurdu. (Ebû Dâvûd, Salât, 46/553)

Görüldüğü üzere, ümmetine son derece müşfik ve merhametli olan Peygamber Efendimiz ﷺ bu tâlimâtını, gözleri görmeyen bir sahâbîsine verdi. O hâlde geçerli bir mâzeretin bulunmadığı durumlarda cemaate iştirâk etmemenin, ne dehşetli bir gaflet ve ziyankârlık olduğunu, ciddiyetle düşünmek îcâb eder…

Şifâ bint-i Abdillâh ﷺ şöyle demiştir:

Ömer bin Hattâb ﷺ, Ramazan günlerinden birinde bize gelmişti. Âile fertlerinden iki kişinin uyuduğunu görünce:

"–Bu adamların neyi var ki benimle birlikte cemaate iştirâk etmediler?" dedi. Ben:

"–Ey Mü'minlerin Emîri! Akşam herkesle birlikte namaz kıldılar, sabaha kadar da namaz kılmaya devam ettiler. Daha sonra da sabah namazını kılıp yattılar." dedim.

Hazret-i Ömer şu karşılığı verdi:

"–Sabah namazını cemaatle kılmak, benim için sabaha kadar namaz kılmaktan daha sevimlidir."[33]

Mü'min için her zaman yapılması gereken pek çok kulluk vazifeleri vardır. Kâmil bir mü'mine yakışan, bunların en mühim olanına öncelik verip diğerlerinin îfâsına da gücü nisbetinde gayret göstermektir.

Şüphesiz ki Hakk'a kulluk vazifelerimizin en başında "farz"lar gelir. Îfâ edilmesi gereken bir farzın bulunduğu bir vakitte, ondan başka amellerle meşgul olmak, -velev ki onlar nâfile ibadet, hayır-hasenat veya hizmet gibi kıymetli ameller bile olsa- yanlış bir davranıştır.

Mü'minin ibadet hayatında farzların îfâsı, her şeyden önceliklidir. Nâfile ibadetlerin kıymet ve fazîleti, ancak farzlara ilâveten edâ edilmelerine bağlıdır. Nitekim bir hadîs-i kudsîde Peygamber Efendimiz ﷺ, Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu bildirir:

"...Kulum kendisine farz kıldığım amellerden daha sevimli herhangi bir şeyle Bana yakınlık

33. Abdürrazzâk, *el-Musannef*, Beyrut 1970, I, 526; *Muvatta*, Salâtü'l-Cemâa, 7.

kazanamaz. Kulum Bana, (farzlara ilâveten işlediği) nâfile ibadetlerle durmadan yaklaşır. Nihayet Ben onu severim. Kulumu sevince de Ben onun (âdeta) işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı, akleden kalbi ve konuşan dili olurum. Ben'den her ne isterse, onu mutlakâ veririm. Bana sığınırsa, onu korurum..." (Bkz. Buhârî, Rikâk, 38; Ahmed, VI, 256; Heysemî, II, 248)

İşte Cenâb-ı Hak, düzenli olarak îfâ edilen farzlara ilâveten nâfilelerle de sürekli kendisine yaklaşmamızı ve neticede sevdiği bir kulu olmamızı arzu ediyor. Hakk'a kullukta bu müstesnâ zirveye nâil olabilmek içinse farzlardan daha sevimli hiçbir amel olmadığını bildiriyor. Yani farzların, diğer amellerin de makbul olmasını temin eden zarûrî şart olduğunu beyân ediyor.]

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Şunu iyi biliniz ki kalp, Cenâb-ı Hakk'ın komşusudur. O'nun mukaddes Zât'ına kalpten daha yakın bir şey yoktur. O hâlde ister mü'min olsun ister âsî, kalbe eziyet etmekten sakınınız! Çünkü komşu âsî de olsa himâye edilir. Aman bundan uzak durun! Zira küfürden sonra, kalbe eziyet etmek kadar Allah Teâlâ'nın incinmesine sebep olan başka bir günah yoktur. Zira kalp, Cenâb-ı Hakk'a yaklaşabilen varlıkların en yakınıdır." [34]

34. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, III, 326, no: 45.

[Cenâb-ı Hak, âyet-i kerîmelerde, kullarına şah damarından daha yakın olduğunu,[35] kişiyle kalbi arasına girdiğini beyân ediyor.[36] Bu yüzden nazargâh-ı ilâhî olan kalbe çok dikkat etmeliyiz.

Nitekim **Şâh-ı Nakşibend Hazretleri**;

"...Hakk'ın nazarının bulunmadığı hiçbir kalp yoktur. O kalbin sahibi bunu ister bilsin, ister bilmesin!.."[37] buyurmuştur.

Böylece hem kalpleri ihyâ etmenin o kalpteki nazar-ı ilâhîden feyz almaya vesîle olacağına, hem de bir kalbi incitmenin ne kadar ağır bir vebâl olduğuna dikkat çekmiştir.

Hak dostlarının en büyük gayret ve himmetleri de, ilâhî hakîkatlerden uzak düşmüş hasta ve gâfil kalpleri İslâm ve îmânın nûruyla ebedî şifaya kavuşturmak, mü'minlerin mahzun ve mağmum gönüllerini ise şefkat ve merhametle ihyâ etmekten ibârettir.]

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Ramazan ayının kadri o kadar yücedir ki sonu yoktur. Bu ayda olan birlik ve beraberlik, yıl boyu sürecek birlik ve beraberliğe vesîledir. Aynı şekilde bu aydaki ayrılık, yıl boyu sürecek ayrılığın sebebidir.

35. Kāf, 16.
36. el-Enfâl, 24.
37. Salâhaddîn bin Mübârek el-Buhârî, *Enîsü't-Tâlibîn*, s. 100.

Ne mutlu o kimseye ki, Ramazan ayı kendisinden râzı olarak ayrılır. Yazıklar olsun o kimseye ki, Ramazan ayı kendisine dargın gider. Dolayısıyla bereketlere ermesine mânî olur, hayırlardan mahrum kalır."[38]

[Ramazân-ı Şerîf, zamanlar içinde bir fasl-ı bahardır, yani bütün bir yılın mânevî bahârıdır. Zira o, Kur'ân'ın nâzil olmasıyla müstesnâ bir kıymet kazanmış, içinde bin aydan daha hayırlı Kadir Gecesi'ni bulunduran, af ve mağfiret kapılarının ardına dek açıldığı, mânevî bereketlerle dolu bir zamandır.

Ruhlara refahlık veren bu aydaki "birlik ve beraberlik", yani Cenâb-ı Hak'la gönül birlikteliği, bütün bir yıla yansıyan müstesnâ bir mânevî kazançtır. Bundan dolayıdır ki Ramazan'daki ibadetlerimizin kabûlünün delîli; Ramazan'dan sonraki hâl ve istikâmetimizdir.

Bu mübârek ayda gönlünü Allâh'a, bedenini ibadete vererek, oruç, terâvih, Kur'ân-ı Kerîm, zikir, istiğfar, fitre, zekât, şefkat ve merhamet dolu hizmet ve fedakârlıklarla vakitlerini güzelce ihyâ edenler, bütün bir yıl bunun bereketine nâil olurlar.

Fakat bu mübârek zamana bîgâne kalarak ilâhî rahmetten uzaklaşanlar, yine bütün bir yıl, bu ayrılık ve duyarsızlığın hüsrânına dûçâr olurlar.

38. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, c. I, sf. 24, 4. Mektup, Çile Yayınevi, İstanbul, 1977.

Nitekim **Peygamber Efendimiz** ﷺ şöyle buyurmuştur:

"Cebrâîl ﷺ *bana göründü ve; «Ramazân'a erişip de günahları affedilmeyen kimse rahmetten uzak olsun!» dedi. Ben de «Âmîn!» dedim..."* (Hâkim, IV, 170/7256; Tirmizî, Deavât, 100/3545)

Diğer bir hadîs-i şerîfte de şöyle buyrulur:

"...Ramazân'ı idrâk edip de bağışlanamamış olan kimseye yazıklar olsun. Kişi Ramazan'da da bağışlanamazsa, peki ya ne zaman bağışlanacak?!" (İbn-i Ebî Şeybe, *el-Musannef*, II, 270; Heysemî, *Mecma*, III, 143)

Bunun içindir ki ârif mü'minler nazarında Ramazân-ı Şerîf'in ihyâsı, son derece mühim bir meseledir. Nitekim **Muallâ bin Fadl** şöyle demiştir:

"Selef-i sâlihîn (geçmişteki sâlih zâtlar), Cenâb-ı Hakk'a altı ay kendilerini Ramazân'a ulaştırması için duâ ederlerdi. Geri kalan altı ayda da idrâk ettikleri Ramazân'ı kabûl buyurması için duâ ederlerdi." (Kıvâmu's-Sünne, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, II, 354)

Öte yandan Ramazân-ı Şerîf, tutulan oruçlarla açlık ve âcizliği tattırarak muhtaçların hâlinden daha iyi anlamayı sağlayan bir mânevî eğitimdir. Nitekim Cenâb-ı Hak, iffetlerinden dolayı istemekten hayâ eden muhtaçların hâlinden anlayıp imkânımız nisbetinde yardımlarına koşmamız için âyet-i kerîmede; **"...Sen onları sîmâlarından tanırsın..."** (el-Bakara,

273) buyurmaktadır. Yani şefkat, merhamet, cömertlik ve fedâkârlık duygularında, gönüllerimizin bu yüksek seviyeye ulaşmasını istemektedir.

İşte Ramazân-ı Şerîf, etrafımızdaki yoksul, kimsesiz ve bîçârelerin bize zimmetli olduğunu telkin eden bir mârifet mektebidir.

Bilhassa Ramazân-ı Şerîf'te, gariplere ve fukarâya karşı mes'ûliyetlerimize dâir vicdan muhâsebesinde bulunmak için, şu kıssa ne ibretli bir misaldir:

Sultan III. Mustafa bir Ramazan ayında Şeyhülislâm **Mehmed Emin Efendi**'nin konağına iftara gider. Konuşma esnâsında:

"–Efendi, arada bir size gelmek isterim ama, konağınız pek uzak yerde." der.

Mehmed Emin Efendi de:

"–Sâyenizde yakın yerlerde bir ev tedârik etmem mümkündür, lâkin gördüğünüz şu civardaki hânelerin hiçbirinde mutfak yoktur." karşılığını verir.

Bu söz Pâdişâh'ın tuhafına gider:

"–Ne acâyip şey, bu evlerde yemek pişirmezler mi?" diye sorunca Şeyhülislâm Efendi:

"–Cümlesinin sabah ve akşam yemekleri fakirhâneden gider. Onun için buradan ayrılmak istemem." cevâbını verir.[39]

39. Süheyl Ünver, *Bir Ramazan Binbir İstanbul*, s. 64.

İşte Ramazân-ı Şerîf, böylesine rakik bir kalp ve diğergâm bir ruhla idrâk edildiği takdirde, kulun Allah katındaki en güzel şâhitlerinden biri olacaktır.

Bu bakımdan, Ramazân'ı lâyıkıyla ihyâ edip onu kendimizden râzı ederek uğurlayabilmek ve onda kazandığımız mânevî kıymetleri kaybetmeden gelecek senenin Ramazân'ına ulaşabilmek, dolayısıyla hayatımızı dâimî bir Ramazan rûhâniyeti içinde yaşayabilmek, büyük bir saâdettir. Gerçek bir bayram da, esâsen bu saâdetin bir tezâhürüdür. Yani;

Hakîkî **bayram**, Ramazan'dan ilâhî af şehâdetnâmesini alarak çıkabilen kimseyedir.

Bayram, Cenâb-ı Hakk'a takdim edilen hâlisâne kulluğun tebrîkidir.

Bayram, mârifet mektebi olan Ramazân-ı Şerîf'in son dersidir.

Bayram, eş-dost ve akrabayı, hastaları, garipleri, kimsesizleri, mazlumları ziyaret edip hâl-hatır sorma, gönül alma, mâtemlerin civârında dolaşma, mü'minlerin dertleriyle dertlenme, velhâsıl din kardeşliğini cemiyet plânında yaşama mevsimidir.

Bayram, yanık yüreklere Cennet serinliği veren ilâhî bir ziyafettir.

Bayram, ferdî ibadetlere ilâveten yapılacak infak, fedakârlık ve hizmetlerle yaşanacak olan ictimâî ibadet günleridir. Belli bir kesimin şımarıkça yaşa-

dığı, israf çılgınlıklarıyla dolu tatil ve eğlence gibi nefsânî zevk u safâ günleri değildir.

Bayram, dargınlıkları-kırgınlıkları ortadan kaldırma ve din kardeşleriyle kaynaşma günleridir.]

Cenâb-ı Hak, bütün yeryüzündeki mazlum din kardeşlerimizin ıztıraplarını daha derinden duyabilmeyi, gönüllerimizi onları kucaklayan bir rahmet dergâhı hâline getirebilmeyi ve hem maddî yardımlarımızla hem de duâlarımızla onların yaralarını sarabilmeyi, bizlere nasîb eylesin. Asrımızın bîçâre ve muzdarip İslâm âlemini, hakîkî bir bayram sevincine gark eylesin...

Bu senenin Ramazân-ı Şerîfini, günahlarımızdan arınmış olarak tertemiz uğurlayabilmeyi ve gelecek senenin Ramazân'ına aynı gönül feyziyle kavuşabilmeyi cümlemize müyesser kılsın. Hayatımızı dâimî bir Ramazan rûhâniyetiyle yaşayıp ebedî saâdete açılan bir bayram sabahının huzuru içinde son nefesimizi verebilmemizi lûtfeylesin.

Âmîn!..

İmâm-ı Rabbânî ﷺ -4-

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"İnsanın yaratılışındaki maksat, kendisine emredilen ibadetleri yerine getirmektir. İbadetlerin edâsından maksat da îmânın hakîkati demek olan «yakîn»i elde etmektir." [40]

[Cenâb-ı Hak âyet-i kerîmede;

"Ben cinleri ve insanları, ancak Bana kulluk etsinler diye yarattım." (ez-Zâriyât, 56) buyuruyor.

İbn-i Abbas ﷺ, bu âyet-i kerîmede geçen "لِيَعْبُدُونِ / **Bana ibadet/kulluk etsinler diye**" ifâdesini; "لِيَعْرِفُونِ / **Ben'i tanıyıp bilsinler diye**" şeklinde tefsîr etmiştir.

Meselâ, dünya şartlarında kulun Rabbine en yakın olduğu secdeler, dıştan bakan biri için, şeklî bir hareket olarak görünebilir. Fakat onun taşıdığı mânâ; mü'minin alnını huzûr-i ilâhîde yere koyarak büyük bir huşû içinde, kendi kulluk, hiçlik ve acziyetini îtiraf etmesidir. Rabbine teslîm oldu-

40. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, I, 369, no: 97.

ğunu, O'na boyun eğdiğini ve hâl lisânıyla; *"Sen Rabbimsin, ben kulunum; Sen Hâlık'ımsın, ben mahlûkunum!"* diyerek, O'nu kalben de tanıdığını beyân etmesidir.

Nitekim **Rasûlullah ﷺ Efendimiz**'in ashâbı, namazda gözlerini semâya kaldırırlardı. Tâ ki şu âyet-i kerîmeler nâzil oluncaya kadar:

"Muhakkak ki (şu) **mü'minler** (ebedî) **kurtuluşa ermiştir: Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler."** (el-Mü'minûn, 1-2)

Bu âyet-i kerîmelerin nüzûlünden sonra ashâb-ı kirâm (büyük bir huşû içinde) başlarını önlerine eğmeye başladılar.[41]

Zira namaz ibadetinin hakîkatinde derinleşerek ilâhî kudret ve azamet karşısında kendi hiçlik, yokluk ve acziyetlerinin idrâki içinde, kulluklarını Hakk'a arz edebilmenin irfânına erdiler.

İşte ibadet ve kulluğun gâyesi; bu nevî duygularla mârifetullâh'a ermektir, Allâh'ı kalben tanıyabilmektir. Böylece "yakîn"e, yani şekten-şüpheden arınmış, hakîkî bir îmâna ulaşmaktır. "İhsan" kıvamındaki bir gönülle, yani Allâh'ı görüyormuşçasına kat'î bir îmanla yaşamaktır. Her an ilâhî kameraların altında bulunduğumuz gerçeğinin, kalplerimizde şuur ve idrak hâline gelmesidir.

41. Bkz. Taberî, *Tefsîr*, XIX, 8; Süyûtî, *Lübâbü'n-Nükûl*, s. 165.

Ârif bir mü'min için, hayatta **kulluk**tan daha büyük bir gâye, ve yine **kulluk**tan daha ulvî bir pâye yoktur. Nitekim **Rasûlullah ﷺ Efendimiz**, "hükümdar bir peygamber" mi, yoksa "kul peygamber" mi olmak istediği hususunda muhayyer bırakılmış ve **"kul peygamber"** olmayı tercih etmiştir.[42] Bu tercihiyle de, Hakk'a kulluğun kazandıracağı saâdet ve saltanatın, dünyevî saltanatların verebileceği huzur ve saâdetle kıyaslanamayacak kadar üstün, kıymetli ve kalıcı olduğuna işaret buyurmuştur.

Hakîkaten, bütün dünya bir insana verilse ve insan orada bin yıl yaşasa ne fayda! Sonunda gideceği yer, kara toprağın dar bir çukuru değil midir? Üstelik âhiretin sonsuzluğu karşısında dünya hayatı, deryadan bir damla hükmündedir.

O hâlde; "Hayat nedir?" suâline, yalnızca toprağın rutubeti ve mezar taşlarının katılığı cevap olarak yükselecekse, böyle bir gafletle ziyân edilmiş kısacık bir fânî hayattan daha acı ne olabilir?..

Âyet-i kerîmede buyrulur:

"Kıyâmet gününü gördüklerinde (dünyada) **sadece bir akşam vakti ya da kuşluk zamanı kadar kaldıklarını sanırlar."** (en-Nâziât, 46)

Dolayısıyla şu kısacık dünya hayatını, ebedî hayatın saâdet sermâyesi kılmaya çalışmaktan daha akıllıca bir yaşayış olamaz. Bunun yoluysa, emro-

42. Bkz. Abdurrazzâk, *Musannef*, III, 183; Heysemî, IX, 192.

lunduğumuz gibi, Hakk'a kulluk istikâmetinde bulunmamızdır.

Nitekim bu hakîkate binâen hikmet ehli zâtlar;

"اَلدُّنْيَا سَاعَةٌ، فَاجْعَلْهَا طَاعَةً / Dünya bir anlık zamandır, o kısacık ânı da ibâdetle geçirmeye gayret et!.." tavsiyesinde bulunmuşlardır.[43]

Abdullah Dehlevî Hazretleri de;

"Dünya hayatı bir gündür, o bir günde de oruç tutmamız lâzımdır."[44] buyurarak, şu fânî ömrümüzde riyâzet hâlinde yaşayıp kendimizi haramlardan ve şüphelilerden korumamız ve bütün gayretimizi Hakk'a kulluğa teksif etmemiz gerektiğini dile getirmiştir.

Diğer taraftan her ibâdet -lâyıkıyla îfâ edildiği takdirde- kulu Hakk'a yaklaştıran, îmânı kuvvetlendiren, kalbi şek ve şüpheden arındırarak gerçek huzûra kavuşturan bir mânevî gıdâdır.

Îman, bir ışık kaynağına benzer. Nefsânî ve şeytânî rüzgârlar, bu ışığı söndürmek için ömür boyu her fırsatta esip dururlar. İşte ibadetler, bu menfî rüzgârlara karşı, îman ışığını koruyan bir fânus gibidir.

Dolayısıyla ibadetler ne kadar hâlis niyetle ve makbul bir keyfiyette îfâ edilirse, kalpteki îmânın nûru da, o kadar kuvvetli ve parlak olur.

43. İmam Gazâlî, *Mükâşefetü'l-Kulûb*, s. 166.
44. Raûf Ahmed, *Dürrü'l-Meârif*, s. 143.

Sâmi Efendi Hazretleri, ibâdet ve tâatler bereketiyle, sarsılmaz bir îmâna kavuşan mü'minlerin kalbî kıvâmını, şu teşbihle îzah buyurmuştur:

"İstikâmet sahibi bir mü'min, dağ gibi müstakîm olmalıdır. Çünkü dağın dört alâmeti vardır:

1) Sıcaktan erimez,

2) Soğuktan donmaz,

3) Rüzgârdan devrilmez,

4) Sel alıp götürmez."[45]

Yani bütün menfî şartlara rağmen îman gücünü muhâfaza eder.]

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Muhabbette hîleye yer yoktur. Çünkü seven, artık sevgiliye gönül vermiş bir kara sevdâlı olup ona muhâlefet edemez ve sevgilinin muhâliflerine de aslâ meyledemez. Onlara hiçbir şekilde tâviz veremez."[46]

[Hakk'a îman, derûnî bir muhabbettir. Muhabbet ise kalbin amelidir. Her uzuvda irâde vardır, lâkin kalpte yoktur. Hiçbir şey ona zorla sevdirilemez, yine o, hiçbir şeyden zorla nefret ettirilemez.

Bu sebeple gerçek bir mü'min, îmânın mekânı olan kalbini Cenâb-ı Hakk'ın sevmediklerinden korur, onlara meyletmez. Zira hem Cenâb-ı Hakk'ı

45. M. Sâmi Efendi, *Yûnus ve Hûd Sûreleri Tefsîri*, s. 145.
46. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, I, 514, no: 165.

sevdiğini söyleyip hem de O'nun sevmediklerine meyletmek, gerçek bir îmân ile bağdaşmaz.

Peygamber Efendimiz ﷺ:

"Kişi sevdiğiyle beraberdir."[47] buyurmuştur. Düşünmeliyiz ki, gönlümüz ne kadar Cenâb-ı Hak'la beraber? Ne kadar Rasûlullah ﷺ Efendimiz'le beraber? Ne kadar Allah ve Rasûlü'nün sevdikleriyle beraber? Buna mukâbil, ne kadar nefsânî arzularla beraber? Ne kadar Allah ve Rasûl'ünün düşmanlarına, günahların câzibelerine, şeytânî tuzaklara meyleder hâlde?

Gerçek bir muhabbette, seven, sevdiğinin sevdiklerini de sever, sevmediklerinden ise nefret eder. Allâh'ı ve Rasûl'ünü seven; cömertlik, edep, hayâ, şefkat, merhamet ve affetmek gibi güzel hasletleri de sever. Buna mukâbil, hayâsızlık, fenâlık, cimrilik, zulüm ve haksızlık gibi çirkin vasıflardan da nefret eder. Zira gerçek bir muhabbet, sevenle sevilen arasındaki müştereklikten kaynaklanır. Hakîkî bir sevgide, sevilenin husûsiyetleri sevene sirâyet eder. Muhabbet, sevilenin, sevende kendi husûsiyetlerini görmesiyle ziyâdeleşir.

Meselâ, **Rasûlullah ﷺ Efendimiz**'in örnek ahlâkı, en zirve seviyede **Ebû Bekir Efendimiz**'e sirâyet etmiştir. Zira Allah Rasûlü'nü en çok sevip O'nda fânî olan sahâbî, **Ebû Bekir ؓ Efendimiz**'dir.

47. Buhârî, Edeb, 96.

Hazret-i Ebû Bekir Efendimiz'e baktığımız zaman, Allah Rasûlü'nün ahlâkını seyretmekteyiz.

Yani; "–Ben Allah ve Rasûl'ünü seviyorum." demekle iş bitmiyor. Seviyorsak, merhametimiz ne kadar, şefkatimiz ne kadar, ahlâkımız hangi seviyede? Efendimiz'in husûsiyetlerinden bizde ne kadar var? Hodgâmlıktan/bencillikten kurtulabiliyor muyuz? Ümmetin dertleriyle dertlenen, diğergâm bir rûha sahip miyiz? Sevgimiz, hâl ve davranışlarımıza aksedebiliyor mu? Yoksa sevgimiz sadece sözde kalan kuru bir iddiadan mı ibâret?!

Yine; "–Ben Kur'ân'ı seviyorum." demek de kâfî değil. Kur'ân'ın ahlâkı bize ne kadar sirâyet ediyor? Kur'ân hükümleriyle ne kadar amel edebiliyoruz? Yavrularımızın ne kadarını Kur'ân Kurslarına gönderip onlara Kur'ân kültürünü ve ahlâkını kazandırabiliyoruz? Kıyâmet gününde Kur'ân'ın bize ya şefaatçi ya da -ihmâlimiz sebebiyle- şikâyetçi olacağını ne kadar tefekkür edebiliyoruz? İşte bu nevî sualleri kendimize sık sık sormalıyız...

Gerçek bir sevginin kantarı fedakârlıktır. Fedakârlıkla ispatlanmayan kuru sözler hiçbir mânâ ifâde etmez. **Mevlânâ Hazretleri** sevgi iddiasında bulunup da onun hakîkatinden fersah fersah uzak olan gâfillere:

"Sözün maskarası olmayın!" îkâzında bulunur.

Memleketini seven bir insan bile, ondan biraz uzak kalsa, hemen onun havasını, suyunu, toprağı-

nı özlemeye başlar. Hattâ çöl gibi bir memleketi bile olsa, yine de oraya hasret duyar. Memleketinin her husûsiyetiyle kalbî bir bağı vardır. Gerçek bir sevgi de böyledir.

Yine **Mevlânâ Hazretleri** *Mesnevî*'sinde bir kıssa nakleder:

Leylâ'nın aşkından çöllere düşmüş olan Mecnun, salyaları akan, tüyleri dökülmüş bir köpeği sever, şefkatle okşar ve gözlerinden öper. Mecnûn'u, bu köpeğe gösterdiği aşırı alâkadan dolayı kınarlar. O ise:

"–Siz ona benim gözümle baksaydınız, niçin böyle yaptığımı anlardınız. Zira o, Leylâ'nın köyünün köpeğidir. Bunca köy içinde gitmiş Leylâ'nın köyünü yurt edinmiş, oranın bekçisi olmuş. Ben onu nasıl sevmeyeyim ki!.." der.

Velhâsıl, Allah ve Rasûl'ünün sevdiği her husûsiyetin, hâl ve tavırlarımıza yansıması gerekir. Bunun içindir ki Hak dostları, yiyip içmelerinden oturup kalkmalarına kadar her hususta Kur'ân ve Sünnet'e uymaktan, târifsiz bir mânevî lezzet duymuşlardır.

Diğer taraftan, gerçek bir sevgi, sevilenin sevdiklerini de sevip sevmediklerini de sevmemeyi gerektirdiği için, bizler de Allâh'ı ve Rasûl'ünü seviyorsak, Allah için sevip yine Allah için buğz etmeyi, şahsiyet ve karakterimizin aslî vasfı hâline getirmeliyiz. Lâyıkına muhabbet duymalı, müstahakkından,

yani Allah'ın, Rasûl'ünün, İslâm'ın ve müslümanların düşmanlarından ise nefret etmeliyiz.

Nitekim Peygamber Efendimiz'in amcası olmasına rağmen, küfürdeki şiddet ve ısrarı sebebiyle **Ebû Leheb**'e Tebbet Sûresi'nde Cenâb-ı Hak tarafından lânet edilmiş olması, bu hakîkatin en canlı misallerinden biridir.

Dolayısıyla Allah ve Rasûl'ünün düşmanlarını methetmekten, onlara en ufak bir iltifat nazarıyla bakmaktan bile kendimizi korumalıyız. Zira bu bakışlar onların îtibârını artıracağından, Allâh'ın gazabına sebebiyet verecektir.

Allah için buğz hususunda sergilememiz gereken tavra dâir, şu hadîs-i şerîf tipik bir misal sadedindedir:

"Münâfığa, «efendi» demeyiniz. Eğer onu efendi kabul edecek olursanız, Azîz ve Celîl olan Rabbiniz'in gazabını üzerinize çekmiş olursunuz." (Ebû Dâvûd, Edeb, 83; Ahmed bin Hanbel, V, 346)]

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Ey kardeşim! İki şeyde gevşeklik olmadıkça mesele yoktur. Birincisi; şerîat sahibi Peygamber ﷺ Efendimiz'in izinden gitmek, diğeri de (seni irşâd eden) mürşide karşı samimiyet ve muhabbet. Bu ikisi varken binlerce karanlık çökse zararı yoktur.

Fakat -Allah muhafaza buyursun- bu iki şeyden birinde noksanlık zuhûr ederse, kişi dâimî zikir ve murâkabe hâlinde olsa bile bu, hüsran üstüne hüsrandır. Zira onun zikir hâli, bir istidracdır[48] ve âkıbeti de kötüdür.

Allah Teâlâ'ya cân u gönülden yalvararak bu iki hususta sebat ve istikâmet taleb etmek gerekir. Çünkü bunlar, işin aslı ve kurtuluşun ana sermâyesidir."[49]

[Mü'min, Allah Rasûlü ﷺ ve O'nun vârisleri olan âlim ve ârif zâtların izinden yürümeye gayret etmelidir. Bu takdirde en karanlık yollardan bile selâmetle geçerek ebedî saâdet kapısına varacaktır. Aksi hâlde, rehbersiz bir insan, dümeni kırık bir gemi gibidir. O da, her rüzgârın götürdüğü tarafa doğru yol alır, fakat menzil-i maksûda giden doğru yolu bir türlü bulamaz. Üstelik meçhul bir girdapta helâk olmaktan da kurtulamaz.

O hâlde mü'min, hiçbir zaman kendi kendine hâlini güzel görmemeli, kendi zannınca gidişâtını makbul saymamalıdır. Dâimâ bir istikâmet aynasın-

48. İstidrac: Hak yoldan sapmış olanların sapıklığını daha da artırmak için Allah tarafından bir imtihan olarak üst üste ihsanda bulunulması, onlara hâllerinin iyi gösterilmesidir. Ayrıca istidrac; kâfir, fâsık ve müteşeyyih, yani velî olmamasına rağmen kendini öyle gösteren bâzı şahıslardan zuhûr eden, kerâmete benzer hârikulâde hâllerdir. Bu nevî hâller, nefsi palazlandırır, kişiyi Hakk'a yaklaştırmadığı gibi daha da uzaklaştırır.
49. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, II, 551, no: 30.

da vaziyetini gözden geçirip hatalarını düzeltmeye çalışmalıdır. Hâlini seyredip kendisine çeki-düzen vereceği istikâmet aynası ise, Kur'ân'ın fiilî bir tefsiri olan Peygamber Efendimiz ﷺ ve O'nun nurlu izinden zerre kadar ayrılmama hassasiyetiyle yaşayan, peygamber vârisi mürşid-i kâmillerdir.

Nasıl ki bir hasta, tıp kitabı okumakla kendisini tedâvi edemezse, hiçbir insan da sırf kağıt sayfaların satırlarını okumakla kendi kendine nefsini ıslah edemez, gurur, kibir ve ucub gibi nefsânî marazlardan kurtulamaz. Doktorlar bile, hastalanınca başka bir doktorun tedâvisi altına girerler. Hiçbir hâkim de kendisine âit bir mes'elede hüküm veremez. Diğer bir hâkimin huzûruna çıkması îcâb eder.

İşte bu sebepledir ki, mânen kemâle ermek için, bir mürşid-i kâmilin rehberliğine tâbî olmak îcâb eder. **Hazret-i Mevlânâ** -kuddise sirruh-, peygamber vârisi bir mürşid-i kâmilin mânevî terbiyesine girmenin, nefs engelini aşmak, hakîkat ve mârifete ermek için ne kadar mühim olduğunu şöyle ifâde buyurur:

"Bir bıçak, kendi sapını, başka bir bıçak olmaksızın nasıl yontabilir? Sen git, yaralarını bir gönül cerrahına göster. Sen onları kendi kendine tedâvi edemezsin..."

"Dünyevî duygu ve düşüncelerinin sağlığını tabipten, kişiyi sonsuza yücelten ilâhî hislerin sıhhatini de mürşid-i kâmilden öğren."

Nitekim **Rasûlullah** ﷺ **Efendimiz**'in buyurduğu:

"Mü'min, mü'minin aynasıdır."[50] hadîs-i şerîfi muktezâsınca, kâmil insanlar bize, tertemiz ve berrak bir ayna olurlar da, rûhumuz o parlak aynada kendi özünü ve gerçek varlığını seyreder. Böyle bir aynadan mahrum olanlar, kendi hatalarının farkına varamadıkları gibi, sefâletlerini saâdet zannetme gafletinden de uyanamazlar.

Öte yandan, günümüzde böyle bir gaflet çukuruna düşmüş olan bâzı nâdanlar, **Allah Rasûlü**'nün mübârek beyanlarını ve Sünnet-i Seniyye'sini hafife alıp küçümseyerek Efendimiz'e karşı sadâkat, hürmet ve teslîmiyet imtihanlarında büyük zaaflar sergilemektedirler. Yine bu bedbahtlar, Allah Rasûlü'nün izinden yürüyen büyük evliyâullâh'ı da -sanki onları değerlendirebilecek kalbî seviyeleri varmış gibi- saygısızca dillerine dolamaktadırlar. Şüphesiz ki bu hâl, dehşetli bir kalp körlüğüdür. Zira Allâh'ın sevdiklerine karşı gösterilen edepsizlik, gazab-ı ilâhîyi en çok celbeden hususlardandır.

Nitekim Cenâb-ı Hak, şu iki cürmü işleyenlere karşı harp îlân edeceğini beyân etmektedir:

Birincisi **fâizdir**. Âyet-i kerîmede şöyle buyrulur:

"Ey îmân edenler! Allah'tan korkun. Eğer gerçekten mü'minler iseniz mevcut fâiz alacaklarınızı terk edin. Şayet (bunu) **yapmazsanız, Allah**

50. Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, n. 238; Ebû Dâvud, Edeb, 49/4918.

ve Rasûlü tarafından (fâizcilere karşı) **açılan savaştan haberiniz olsun...”** (el-Bakara, 278-279)

İkincisi ise Cenâb-ı Hakk'ın **velî** kullarına, her ne şekilde olursa olsun eziyet edilmesidir. Hadîs-i kudsîde şöyle buyrulur:

“Her kim Ben'im velî bir kuluma düşmanlık ederse, Ben ona karşı harp îlân ederim...” (Buhârî, Rikâk, 38)

Unutmamak gerekir ki insanlık tarihi boyunca Çenâb-ı Hak ile harp edip de gâlip gelebilmiş bir tek varlık yoktur. Bu bakımdan Allâh'ın sevdikleri hakkında saygısız tavırlar sergilemek, gayretullâh'a dokunacağından, kişiyi elîm bir azâba dûçâr eder.]

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

“Ucub (kendini ve amelini beğenme), sâlih amelleri, ateşin odunu yaktığı gibi yakar bitirir. Ucub, kişinin yaptığı amelin gözüne güzel görünmesinden doğar. Bundan kurtulabilmek için gizli kabahat ve kusurlarımızı gözümüzün önüne getirmemiz ve güzel amellerimizi dâimâ noksan ve yetersiz görmemiz îcâb eder. Hattâ kişinin, yaptığı sâlih amel ve hayırlarının duyulmasından utanması lâzımdır...”[51]

[Sâlih amellerde niyet, yalnızca Cenâb-ı Hakk'ın rızâsı olmalıdır. Kul, kendisini sâlih amellere muvaffak kıldığı için, Rabbine şükretmelidir. Sâlih ameller

51. Kişmî, *Berekât*, s. 217.

sebebiyle övünüp nefse bir iftihar payı çıkarmak, o amelin gâyesini değiştirdiği için ecrini de yok eder. Zira tevhid akîdesinin ortaklığa tahammülü yoktur.

Bu meyanda bir mü'min, yaptırdığı bir câmi, Kur'ân kursu gibi hayrâta kendi ismini vermekten sakınmalıdır. Fakat kendisi vefât ettikten sonra sevdikleri tarafından adının verilmesinde bir mahzur yoktur. Bilâkis rahmetle yâd edilmesine vesîle olur. Fakat kişinin sağlığında kendi adını vermesi, ihlâsı zedeleyeceği için doğru değildir.

Esâsen bir kul, salih amel işlerken -ne kadar gayret ederse etsin- onu zâhirî ve bâtınî kusurlardan bütünüyle arınmış olarak îfâ edebilmesi çok zordur. Bu sebeple kul, ne kadar büyük bir amel işlemiş olursa olsun, hiçbir zaman amelini gözünde büyütmemeli, dâimâ kusur ve acziyetini itiraf edip Cenâb-ı Hakk'ın lûtfen ve keremen kabûl buyurmasını dilemelidir. Duâları gibi sâlih amellerinin de Cenâb-ı Hakk'ın kabûlüne muhtaç olduğunu hiçbir zaman unutmamalıdır.

Bunun içindir ki ârif mü'minler nazarında sâlih amellerin kendisi kadar, onun Hakk'a takdim edilişindeki kalbî kıvam da son derece mühimdir. Amelleri sırf Allâh'a has kılabilmek için, başkalarının takdîrini celbetme yönünde en ufak bir meylin niyete karışmaması gerekir. Bunun için sâlih amelleri mümkün olduğunca halkın gözünden gizlemeye gayret etmelidir.

Nitekim hadîs-i şerîfte bildirildiği üzere, başka hiçbir gölgenin bulunmayacağı kıyâmet gününde Allah Teâlâ, Arş-ı Âlâ'sının gölgesinde yedi sınıf insanı barındıracaktır ki bunlardan biri de, sağ elinin verdiğini sol eli bilemeyecek kadar gizli sadaka veren kimseler olacaktır.[52]

Lâkin zarûret varsa veya diğer insanları da infâka teşvik etme faydası söz konusu ise, âşikâr olarak infâk etmek de câizdir. Fakat bu durumda da kalbi gurur ve kibirden koruyup ihlâsı zedelemekten titizlikle sakınmak gerekir.

Ayrıca sâlih amellerde başkalarının takdîrini bertaraf etmek bir yana, kendi nefsimizin takdîrini bile bertaraf etmemiz îcab eder. Bu hususta nefsi susturabilmenin en büyük ilâcı ise, onun gizli kusur ve kabahatlerini hiçbir zaman unutmamaktır. Aksi hâlde nefis; kendini beğenip amellerinin ecrini imhâ etmekten kurtarılamaz.]

Cenâb-ı Hak niyet ve amellerimizi sırf rızâ-yı ilâhîsiyle te'lif buyursun. Biz âciz kullarını, sevip râzı olduğu sâlih amellere, güzel hâl ve ahlâka, lûtf u keremiyle muvaffak eylesin. Bizleri sırât-ı müstakîme hidâyet buyursun. Dînimiz hususunda fitneye düşerek âhiret müflisi olmaktan cümlemizi muhâfaza eylesin.

Âmîn!..

52. Bkz. Buhârî, Ezân 36, Rikāk 24; Müslim, Zekât, 91.

İmâm-ı Rabbânî ﷺ -5-

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Sûfîlerin yoluna girmekten maksat, (keşif ve kerâmet sevdâsına kapılarak) gayb âlemine âit birtakım sûretleri ve şekilleri müşâhede etmek ve bâzı değişik renkleri ve ışıkları görmek değildir... Görünen âlemdeki nurların ve sûretlerin ne kusuru var ki, insan bunları bırakıp da, birtakım riyâzet ve mücâhedeleri yaparak gayb âlemine âit sûretleri ve nurları görmeyi arzulasın! İki âlemdeki sûretler ve nurlar da Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı şeylerdir ve Allah Teâlâ'nın varlığının delillerindendir."[53]

[Mânevî terbiye yolculuğu olan tasavvufta esas gâye, Hakk'a kullukta makbul bir kıvama ulaşmak, îmânın kemâline ermek ve böylece Allâh'ın rızâsını kazanmaktır. Yoksa keşiflere, kerâmetlere ermek ve keyfiyeti meçhul âlemler seyretmek değildir. Zira bunlar, mânevî yolculuktaki gölgeliklerdir ki, âniden kaybolabilirler.

53. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, II, 174, no: 266.

Nitekim bu hususta bir ibret misâli olarak Kur'ân-ı Kerîm'de, **Bel'am bin Bâûrâ**'dan bahsedilmektedir. Öyle ki bu zât, kendisine keşif ve kerâmetler bahşedildiği hâlde, dünyaya meyledip ihtiraslarına mağlup olduğu için, kahr-ı ilâhîye dûçâr olmaktan kurtulamamıştır.[54]

Keşif ve kerâmet gibi müstesnâ hâller, bâzı kullara, kimi zaman ilâhî bir lûtuf, kimi zamansa ilâhî bir imtihan olarak verilen, fakat aşılması gereken merhalelerdir. Bu merhalelerde takılıp kalmak, Hak yolcusunu asıl maksadından uzak düşürür.

Bu sebeple Allah dostları, fizikî kerâmetlere ehemmiyet vermemiş, bütün gayretlerini asıl kerâmet olan "**istikâmet**"i muhâfaza üzerine yoğunlaştırmışlardır.

Nitekim **Bâyezîd-i Bistâmî Hazretleri**'nin şöyle dediği nakledilir:

"Bir gün Dicle Nehri'nin karşı yakasına geçecektim. Nehrin iki yakası bana yol vermek için kerâmeten birleşti. Derhâl kendimi toparladım ve Dicle'ye şöyle dedim:

«–Yemin olsun ki ben buna kanmam! Zira sandalcılar, insanı yarım akçeye karşıya geçiriyorlar. (Sen ise, otuz yıldan beri mahşer için hazırladığım amel-i sâlihlerimi istiyorsun.) O hâlde yarım akçe için, otuz yıllık ömrümü (kendimde bir varlık ve ben-

54. Bkz. el-A'râf, 175-176.

lik hissetmeme sebep olacak böyle bir kerâmet uğruna) ziyan edemem. Bana Kerîm gerek, kerâmet değil!»"[55]

Yani kul için mühim olan, Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını tahsil yolunda samimiyet ve tevâzû ile yürümektir. Bu yolculuktaki aldatıcı gölgeliklerde oyalanmamaktır.

Ayrıca îmandan ihsâna ulaşmayı hedefleyen takvâ yolculuğunda, keşif ve kerâmetlere ermek veya ermemek, mânevî ilerlemenin yegâne ölçüsü değildir. Nitekim pek çok rivâyette[56] peygamberlerden sonra insanların en hayırlısı olduğu bildirilen **Hazret-i Ebû Bekir** ﷺ'ın da, fizikî ve zâhirî kerâmetine dâir çok fazla bir rivâyet yoktur. Onun en büyük kerâmeti, Allah Rasûlü'ne olan eşsiz sadâkati, müstesnâ teslîmiyet ve itaatidir. Peygamber Efendimiz'in örnek şahsiyetine âit bütün husûsiyetlerin, ona en yüksek seviyede sirâyet etmiş olmasıdır.

Bu bakımdan mânevî terbiye yolculuğunda, keşif ve kerametlere ermeden tekâmül etmenin, daha hayırlı olduğu ifâde edilmiştir. Zira bu gibi hâlleri müşâhede edenler, beşer olmak sıfatıyla gurura kapılabilirler; kendilerinin, nasıl olsa tekâmül ettikleri

55. Bkz. Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, s. 217, İlim ve Kültür Yayınları, Bursa 1984.
56. Bkz. Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, XI, 549/32578; İbn-i Mâce, *Mukaddime*, 11/106; Ahmed, I, 127, II, 26.

düşüncesiyle, himmetlerini, yani mânevî gayretlerini azaltma yanlışlığına sürüklenebilirler.

Hâlbuki âyet-i kerîmede;

"Ve sana yakîn (ölüm) **gelinceye kadar Rabbine ibadet et."** (el-Hicr, 99) buyrularak Hakk'a kullukta son nefese kadar gayret göstermemiz emredilmektedir.

Keşif ve kerâmet gibi tecellîleri yaşamadan, istikâmet üzere yürümeye sabırla devam edenler ise, gurur, kibir ve rehâvetten daha çok sakınırlar. Kendilerini dâimâ noksan gördükleri için, Cenâb-ı Hakk'a karşı hiçlik ve yokluk hissiyâtıyla, mânevî gayret ve azimlerini daha da artırma arzusu içinde olurlar.

Nitekim **Tâha'l-Harîrî** ﷺ bu hakîkati ifâde sadedinde şöyle buyurmuştur:

"Keşif ehli sâlik ile keşfi kapalı sâlikin hâli, gözü gören ile gözü görmeyen iki kişinin Hicaz seferine benzer. Her ikisi de yol boyunca devamlı olarak gâyelerine yaklaşmaktadırlar. Fakat gözü görmeyenin sevâbı daha çoktur. Seyr u sülûkte de, keşfi olmayan sâlik, her ne kadar görünmüyorsa da, devamlı terakkî hâlinde olduğu için, keşfi açık olandan daha kazançlıdır."[57]

Ebû'l-Hasan Harakānî Hazretleri de mürîdlerine mânevî tekâmül için "hizmeti" tavsiye etmiş ve:

57. Prof. Dr. Hasan Kâmil Yılmaz, *Altın Silsile*, s. 208.

"En büyük kerâmet; yorgunluk ve bezginlik hissetmeden Allâh'ın mahlûkâtına hizmet etmektir."[58] buyurmuştur.]

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"İtikad ve amele dâir iki kanat elde ettikten sonra, Allah Teâlâ'nın lûtuf ve inâyetiyle takvâ ehli kişilerin yüce yoluna girmek îcâb eder. Bu yola girmenin gâyesi, îtikad ve amel hususunda bildirilenlere ilâvede bulunmak veya onların hâricinde yeni bir şeye ulaşmak değildir. Zira böyle bir şey, ayak kaymalarına götüren, aslî gâyeden uzak beklentilerdendir.

Tasavvufa girmekten maksat, îtikâdın şek ve şüphe ile sarsılmaması için, yakîn ve itmi'nân kazanmaktır..."[59]

[Tasavvufî hayattan maksat, aşk ile yaşanan îman, kalp ve beden âhengi içinde îfâ edilen bir ibadet, hayranlık uyandıran bir güzel ahlâk ile, huzûra ermiş bir kalp elde edebilmektir. Böylece Cenâb-ı Hakk'ın râzı olacağı bir kul hâline gelebilmenin gayreti içinde bulunmaktır. Bunların dışında kalan bütün gâyeler, kulu aslî maksadından uzaklaştıran boş arzulardır.

Öte yandan, tasavvufî terbiyeden lâyıkıyla nasîb almış mü'minlerin, inanç ve amel-i sâlihlere daha sı-

58. *Nâme-i Dânişverân-ı Nâsırî*, I, 297.
59. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, II, 174, no: 266.

kı sanıldıkları, zulüm ve baskılar karşısında îmanlarını daha fazla muhâfaza edebildikleri husûsu, târihî bir gerçektir.

Nitekim, yıllarca bir taraftan ateist ve komünist rejimlerin asimilasyonuna, bir taraftan global kültür erozyonuna, diğer taraftan da yoğun misyoner faaliyetlerine mâruz kalan, başta Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Afrika ülkeleri olmak üzere, pek çok İslâm toplumunda müslüman kimliğini koruyabilmeyi başaranların, daha ziyâde tasavvuf ikliminden feyz almış mü'minler olduğu görülmüştür. Zira tasavvufun gâyesi, en şiddetli inançsızlık ve küfür fırtınaları karşısında dahî sarsılmayacak derecede, kalplerdeki îmânı kuvvetlendirmektir.]

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Dostlarıma dâimâ söylediğim ve ömrümün sonuna kadar da söyleyeceğim nasihat; Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'e âit kelâm kitaplarındaki bilgiler istikâmetinde inancını düzelttikten ve farz, vâcip, sünnet, mendup, helâl, haram, mekruh ve şüpheli şeklindeki fıkhî hükümlerden yapılması gerekenleri yapıp terk edilmesi gerekenlerden kaçındıktan sonra, kalbi Hak Teâlâ'nın dışındaki şeylerle meşgul olmaktan kurtarmaktır..."[60]

60. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, II, 235, no: 278.

[Hak dostlarının en çok üzerinde durdukları husus, kullukta istikâmet üzere sebat etmektir. Öyle ki istikâmet, en büyük kerâmet sayılmıştır. İstikâmetin temeli ise, evvelâ Kur'ân ve Sünnet ölçülerine göre îtikâdı, yani inancı düzeltmek, sonra ise haram ve şüphelilerden sakınmak ve güzel ahlâk ile yaşayıp sâlih amellere devam etmektir.

Cenâb-ı Hakk'ın biz kullarından istediği "**kalb-i selîm**"e nâil olabilmek, yani tertemiz ve arınmış bir gönülle Hakk'ın huzûruna varabilmek de, ancak zâhirî ve bâtınî kulluk vazifelerimizi ihlâsla îfâ etmemize bağlıdır. Bu hususlarda elimizden gelen gayreti göstermeliyiz ki, kalbimiz Cenâb-ı Hak'tan başkasına meyletmesin, Hakk'ın zikriyle huzur ve sükûna kavuşsun...

Düşünmeliyiz ki Cenâb-ı Hak;

"Andolsun, insanı Biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve Biz ona şah damarından daha yakınız." (Kâf, 16) buyuruyor.

Hakîkaten, insanın içinden geçenler, kendisi dışındaki bütün varlıklar için sırdır, yalnızca Cenâb-ı Hakk'ın mâlûmudur. İşte hayatı, bu hakîkatin aydınlığında yaşayabilmek gerekir. Hâl ve davranışlarımız kadar, hissiyâtımızı ve fikriyâtımızı da Cenâb-ı Hakk'ın rızâsıyla te'lif edip kalbimizi Hak'tan gayrısıyla meşgul olmaktan kurtarmamız îcâb eder.]

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

“Bir hayırlı iş yaptığımda mutlakâ kendimi kusurlu görüp ayıplarım. Hattâ nefsimi ithâm edip, kendimi, sağ tarafımdaki meleğin yazabileceği hayırlı bir amel işlememiş olarak görmeden rahat edemem. Sağ omzumdaki defterin bomboş olduğuna, onu yazan meleklerin boş boş beklediklerine inanırım. Bu hâlimle Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını nasıl hak edebilirim ki?!

Şunu biliyorum ki bu âlemdeki herkes, pek çok yönden benden üstündür. Hepsinin en şerlisi benim!”[61]

[Kişinin mânevî seviyesi yükseldikçe, Cenâb-ı Hakk'a olan haşyet ve tâzim duyguları da artar. Nitekim insanlar içinde Allâh'ı tanımak bakımından en üst seviyede bulunan peygamberler ve evliyâullah, insanların en günahkârlarından daha büyük bir mahcûbiyet, acziyet ve hiçlik duyguları içinde Hakk'a iltica etmişler, kendilerini dâimâ kusurlu ve noksan görerek nedâmet gözyaşlarıyla tevbe ve istiğfarda bulunmuşlardır.

Hazret-i İbrahim ﷺ, Allah için malından, canından ve evlâdından fedakârlık imtihanlarından geçti. Gönlündeki fânî tahtları bertaraf etti. Putperest bir kavme karşı çetin bir tevhid mü-

61. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, I, 118, no: 11.

cadelesi verdi. Gösterdiği muhabbet, sadâkat ve teslîmiyetle Halîlullah oldu, Hakk'ın dostluğuna erişti. Fakat İbrahim ﷺ, Hak katındaki bu ulvî mevkiine rağmen, azamet-i ilâhiyye karşısında hissettiği hiçlik, acziyet ve haşyet hâlini sergilercesine;

"(Yâ Rabbi! İnsanların) **diriltilecekleri gün beni zelil kılma** (mahcup ve mahzun etme!)" (eş-Şuarâ, 87) niyâzında bulundu.

Şüphesiz ki peygamberlerde, evliyâullahta ve sâlih mü'minlerde görülen bu haşyet ve ürperiş hâli, onların Cenâb-ı Hakk'a yakınlıklarının ve mârifetullah'taki yüksek seviyelerinin bir göstergesidir.

Zira âyet-i kerîmede:

"**...Kulları içinden ancak âlimler Allah'tan** (gerçek mânâda) **korkar...**" (Fâtır, 28) buyrulmaktadır. Buradaki âlimlikten maksat, Allâh'ı bilmektir, O'nun kudret ve azametinin yüceliğini, buna mukâbil kendi hiçliğini idrâk etmektir, yani mârifetullah'tır.

Yüce Rabbimiz, böyle bir haşyet duygusu içinde ibadet eden sâlih kullarının hâlini Kur'ân-ı Kerîm'inde şöyle beyân eder:

"**Rab'lerine dönecekleri için, yapmakta oldukları işleri kalpleri ürpererek yapanlar var ya, işte hayır işlerine koşan ve hattâ bunun için yarışanlar onlardır.**" (el-Mü'minûn, 60-61)

Hazret-i Âişe ﷺ vâlidemiz buyurur ki:

"Yukarıdaki âyet-i kerîmeler nâzil olunca Allah Rasûlü'ne:

«–Âyette zikredilenler, zinâ, hırsızlık ve içki gibi haramları işleyenler midir?» diye sormuştum.

Efendimiz ﷺ de:

«–Hayır ey Sıddîk'ın kızı! Âyette anlatılmak istenenler, namaz kıldığı, oruç tuttuğu ve sadaka verdiği hâlde, bu ibadetlerinin kabûl edilip edilmeyeceği endişesiyle korkanlardır.» buyurdular." (Tirmizî, Tefsîr, 23/3175; İbn-i Mâce, Zühd, 20)

Nitekim, Allâh'ın velî kulları, ârif ve sâlih zâtlar, gönüllerini kuşatan bu endişe sebebiyle Cenâb-ı Hakk'a şöyle ilticâ etmişlerdir:

سُبْحَانَكَ مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ
وَمَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ

"Allâh'ım! Sen'i bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim! Sen'i hakkıyla tanıyamadık, Sana hakkıyla kulluk edemedik!.."

Yani gâfil kullar, en büyük günahları sebebiyle dahî en küçük bir korku duymazken, ârif kullar ise ilâhî kudret ve azamet tecellîlerinin kendilerini sevk ettiği haşyetullah hâli sebebiyle, sâlih amellerinin dahî kabûl olunup olunmayacağı hususunda, büyük bir endişe içinde yaşarlar.

Nitekim **Hazret-i Ali** ﷺ da:

"Yaptığınız sâlih amellere gösterdiğiniz ehemmiyetten daha fazlasını, onun kabûlüne ve korunmasına gösteriniz." buyurmuştur.

Yani sâlih amelleri îfâ etmekle iş bitmiş olmaz. Onu ne kadar ihlâs ile yapabildiğimize de dikkat kesilmeli, onun ecrini zâyî etmemek için, riyâ, gösteriş, gurur ve kibir gibi çirkin vasıflardan büyük bir titizlikle sakınmalıyız.

İşte tasavvufî terbiyenin en mühim gâyelerinden biri de "havf ve recâ" (korku ve ümit) dengesi içinde, gönüllere bu hassâsiyetleri kazandırmaktır.

Bunun içindir ki Hak dostları, mâneviyat semâsının yıldızları mevkiinde bulunmalarına rağmen, kendilerini dâimâ en aşağıda ve en geride görürler. Böylece amellerine ve güzel hâllerine güvenme gafletinden korunurlar. Ebedî kurtuluşları için, yalnızca Cenâb-ı Hakk'ın rahmet ve mağfiretini ümîd etme edebine bürünürler.

Nitekim **İmâm-ı Rabbânî Hazretleri** de, mektup yazdığı talebelerinden, son nefesini hüsn-i hâtime ile, yani îman selâmetiyle verebilmesi için duâlar taleb etmiştir. Oğluna gönderdiği bir mektubunda şöyle buyurur:

"Çocuklara merhamet edin ve onları Kur'ân okumaya teşvik edin! Üzerimizde hakkı olan kimseleri bizim adımıza râzı edin!

İman selâmetimiz için duâ ederek bize yardımcı olun!"[62]

[İşte son nefesi îmân ile verebilmek husûsundaki bu gönül hassâsiyeti ve kulluk edebi, bütün Hak dostlarının ortak vasfıdır. Bu îman hassâsiyetini, hepimizin örnek alması îcâb eder. Bu bakımdan bizler de;

تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَاَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

"...(Rabbim!) **Beni müslüman olarak vefât ettir ve beni sâlihler arasına kat!"** (Yûsuf, 101) âyet-i kerîmesini duâlarımızdan eksik etmemeliyiz.

Zira peygamberler ve onların müjdeledikleri dışında hiç kimsenin, son nefesini îmanla verebileceğine dâir bir teminâtı yoktur. Şu hâdise, bu hakîkatlerin ne kadar mânidar bir misâlidir:

Hak dostlarından **Süfyân-ı Sevrî Hazretleri**'nin genç yaşta beli bükülmüştü. Sebebini soranlara şöyle derdi:

"–Kendisinden ilim tahsil ettiğim bir hocam vardı. Vefâtı esnâsında ona telkinde bulunduğum hâlde bir türlü kelime-i tevhîdi söyleyemedi. İşte bu hâli görmek, benim belimi büktü."[63]

Yine Hak dostlarından **Ebû Bekir Verrak Hazretleri** vefât ettiğinde, bir zât onu rüyâsında gö-

62. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, III, 169, no: 2.
63. Bkz. Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, sf. 70, Erkam Yayınları, İstanbul 1984.

rür. Hazretin benzi sararmış, dertli dertli ağlamaktadır. Bunun üzerine:

"–Yâ şeyh! Bu ne hâldir?" diye sorar.

Hazret, hüznünün sebebini ifâde sadedinde şu dehşetli cevâbı verir:

"–Komşu kabirlere on cenâze getirdiler, fakat içlerinde bir tane müslüman yoktur!.."[64]]

Cenâb-ı Hak, cümlemize son nefeste îman selâmeti nasîb eylesin. Bir ömür rızâ-yı ilâhî istikâmetinde yaşayıp son demde ebedî vuslat sevinci yaşayan bahtiyar kullarının zümresine ilhâk eylesin.

Âmîn!..

64. Bkz. Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, sf. 189, Erkam Yayınları, İstanbul 1984.

İmâm-ı Rabbânî ﷺ -6-

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Allah Teâlâ'nın gazabını teskin hususunda «لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ» sözünden daha faydalı bir şey yoktur. Bu söz, Cehennem'e girmeye sebep olan gazabı teskin ediyorsa, başka gazapları daha çabuk teskin eder. Zira diğer gazaplar, Cehennem azâbını doğuran gazaptan çok daha hafiftir. Nasıl teskin etmesin ki; kul bu sözü tekrarlayarak mâsivâdan yüz çevirmiş, onları reddetmiş ve kalbinin kıblesi Cenâb-ı Hak olmuştur. Zâten gazabın sebebi de, kulun müptelâ olduğu farklı farklı yönelişlerdir. Kelime-i tevhîd ile bunlar yok olduğuna göre, gazap da sükûnete erecektir..."[65]

[Cenâb-ı Hakk'ın gazabını en çok celbeden ve ilâhî affın dışında bırakılan en ağır günahlar; "**küfür, şirk ve nifak**"tır. Yani Allâh'ı inkâr etmek, O'na ortak koşmak veya zâhiren O'na îmân etmiş gibi görünüp de kalben inkâr etmektir.

65. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, II, 591-594, no: 37.

İslâm fıtratı üzere ve Allâh'a kulluk etsin diye yaratılan insanın, hak yolu bırakıp bâtıl yollara sapmasının başlıca sebepleri; nefse, şeytana veya şeytanlaşmış insanlara uyarak kendi eliyle kendisini cehâlet karanlığında bırakmasıdır. Bu hususta insanın aklını ve gönlünü perdeleyense, çoğu zaman, kendisini imtihan etmek için önüne çıkarılan çeşitli menfaatlerdir.

Bu hususta **Ferîdüddîn Attâr**'ın naklettiği şu kıssa, çok ibretlidir:

Pâdişâhın sevdiği bir av köpeği vardı. Avcılıkta çok mâhir idi. Pâdişah, ona son derece değer verir ve her ava çıkışında mutlakâ onu yanına alırdı. Tasmasını mücevherlerle süslemiş, ayaklarına altın ve gümüşten halkalar taktırmıştı. Sırtı da sırmalı atlas bir çulla kaplıydı.

Bir gün pâdişah, yine onu yanına almış, saray erkânı ile ava çıkmıştı. Tasmanın ipek ipi elinde, at üzerinde vakur bir şekilde ilerleyen sultan, gâyet neşeliydi. Fakat birden bu neşesini kaçıran bir şey oldu. Çok sevdiği köpeği, pâdişâhını unutmuş bir vaziyette başka bir şeyle oyalanmaktaydı. Pâdişah, önce mahzun olarak elindeki ipi çektiyse de köpek direndi; önündeki kemik parçasını kemirmeye devam etti. Bu hâl karşısında pâdişah, hayret ve hiddet hisleri arasında haykırdı:

"–Huzûrumda beni unutarak başka bir şeyle meşgul olmak! Nasıl olur bu?!" dedi.

Son derece üzüldü. Köpeğinin bu nankörlük, vefâsızlık ve duygusuzluğu ona çok dokunmuştu. Bir köpek de olsa, mâzur görüp affetmek, içinden gelmedi. O kadar izzet, ihsan ve ikrâma karşı köpeğinin bir anda, hem de bir kemik parçası için kendisini unutması, affedilir bir iş değildi. Gazapla:

"–Yol verin şu edepsize!" dedi.

Gâfil köpek, bu hiddetin mânâsını kavradığında iş işten geçmiş, yapacak bir şey kalmamıştı. Öyle ki, etrafındakiler pâdişâha:

"–Sultânım, üzerinde mücevher, altın, gümüş ne varsa alalım da öyle bırakalım!" dediklerinde pâdişah:

"–Hayır! Bırakınız öyle gitsin!" dedi. Ardından ilâve etti:

"–Bırakınız öyle gitsin! Öyle gitsin de, ıssız ve kızgın çöllerde garip, aç ve susuz kalsın; onlara bakarak kaybettiği ikram ve lûtufların acısını yaşasın!.."

İşte Cenâb-ı Hakk'ın en çok gazabını çeken husus da, Yüce Zât'ına kulluk için yarattığı insanın, insan için yarattığı fânî varlıklara gönlünü kaptırarak kendisinden yüz çevirmesidir. İnsanın Yaratıcı'sını, gerçek sahibini ve Rezzâk'ını unutup başka kapılardan medet ummasından daha büyük bir nankörlük olamaz!..

Şunu unutmamak îcâb eder ki, bütün insanlık Cenâb-ı Hakk'ı inkâr etse, O'nun şân-ı ulûhiyyetine

zerre kadar noksanlık gelmez. Bunun aksine bütün insanlık, Allah Teâlâ'nın varlığına ve birliğine îmân ile şereflense, yine O'nun şân-ı ulûhiyyetini zerre kadar artıracak değillerdir. Cenâb-ı Hakk'ın bizim kulluğumuza ihtiyacı yoktur. O, bütün ihtiyaçlardan münezzehtir. Dolayısıyla beşeriyetin îmânı veya inkârı -Cenâb-ı Hakk'a değil- yalnızca kendisine fayda veya zarar verebilir.

Bununla birlikte Allah Teâlâ, sonsuz merhameti muktezâsınca, yarattığı insanların hidâyetini ve saâdetini ister. Onların îmân ile şereflenmelerini, böylece ilâhî mükâfatlarına lâyık hâle gelmelerini arzular. Bu sebeple Allah'tan başka ilâh olmadığı hakîkatinin kabûlü demek olan kelime-i tevhîd, Cenâb-ı Hakk'ın en sevdiği kelimedir. Zira bu kelimenin lâyıkıyla idrâk edilip kalben tasdik edilmesi;

✓ Kulun fısk u fücurdan ve bütün fânî kapılardan yüz çevirip yalnızca Cenâb-ı Hakk'ın dergâh-ı ulûhiyyetine sığınması mânâsına gelir.

✓ Rüyâ ve hayal mesâbesindeki bâtıl ilâhları reddedip yegâne gerçek olan Allâh'a teslîm olmasını ifâde eder.

✓ İnsanın gözünde ve gönlünde putlaştırdığı şeytanî ve nefsânî bütün bağları koparıp atarak yalnızca Hakk'a kullukta tadılabilecek olan hakîkî hürriyete kavuşması demektir.

Bundan dolayıdır ki Allah Teâlâ, elîm bir azâbı hak etmiş olan nice insanı, kelime-i tevhîdi söyleyip

onun istikâmetine girmeleri sebebiyle af ve mağfiretine mazhar etmiştir. Peygamber Efendimiz ﷺ de yıllarca zulüm ve işkencelerine mâruz kaldıkları müşrikleri, kelime-i tevhîdi söyleyerek yüce huzurlarına yüz sürmeleri hatırına affetmiş, onları da mübârek ashâbının arasına kabul buyurmuştur.

Meselâ Peygamber Efendimiz'in amcası **Hazret-i Hamza** ؓ'ı şehîd eden Habeşli Vahşî, kelime-i tevhîdin hakîkatini idrâk ettikten sonra nâil olduğu îman heyecanıyla, yüreğindeki nedâmet ıztırâbını biraz olsun dindirecek bir keffâret olması niyetiyle, peygamberlik iddiâsında bulunan fitneci **Müseyleme**'yi ortadan kaldırmıştır. Neticede, kıyâmete kadar gelecek mü'minler tarafından **Hazret-i Vahşî** ؓ nâmıyla yâd edilen mübârek bir sahâbî olmuştur.

Bu bakımdan ilâhî af talebinde kendisiyle tevessül edilecek en güzel vesîle; "لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ : Allah'tan başka ilâh yoktur." sözüdür. Pek çok tevbe ve istiğfar duâsında da bu cümle yer alır.

Nitekim **Hazret-i Yûnus** ؑ'ın tevbesine de tevhîd ile tevessülde bulunması üzerine icâbet olunmuştur. Âyet-i kerîmelerde buyrulur:

"Zünnûn'u da (Yûnus'u da zikret). **O,** (kırk gün tebliğ etmesi emredilmişken kavminin küfürdeki ısrarı karşısında ümitsizliğe kapılıp otuz yedinci günde) **öfkeli bir hâlde geçip gitmişti. Biz'im kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti. Nihayet**

karanlıklar içinde (balığın karnında); **«Sen'den başka hiçbir ilâh yoktur. Sen'i tenzîh ederim. Gerçekten ben zâlimlerden oldum!» diye niyâz etti. Bunun üzerine onun duâsını kabûl ettik ve onu kederden kurtardık. İşte Biz, mü'minleri böyle kurtarırız."** (el-Enbiyâ, 87-88)]

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Kelime-i tevhîdin fazîleti karşısında, şu dünyanın tamamı bile bir kıymet ifâde etmez! Keşke büyük bir okyanusa nisbetle bir damla hükmünde olabilseydi! Ancak bu kelime-i tayyibenin kıymet ve azameti, onu söyleyenin mânevî derecesi nisbetindedir. Söyleyenin derecesi ne kadar yüksek olursa bu kelimenin azameti de o kadar artarak tecellî edecektir..."[66]

[Kelime-i tevhîdin Hak katındaki kıymetini ve ilâhî affı celbetme hususundaki müstesnâ tesirini, şu hadîs-i şerîf ne güzel ifâde eder:

Sahâbeden **Şeddâd bin Evs** ﷺ buyurur ki:

Hazret-i Peygamber ﷺ yanında bulunduğumuz bir sırada bize:

"–Aranızda yabancı biri var mı?" diye sordular. Buradaki "yabancı" ile Ehl-i Kitâb'ı kastetmişti. Biz de:

"–Hayır, yoktur yâ Rasûlâllah!" dedik.

66. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, II, 591-594, no: 37.

Bunun üzerine Allah Rasûlü ﷺ kapıların kapatılmasını emrederek:

"*–Ellerinizi kaldırın ve;* لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ *deyin!"* buyurdu.

Şeddâd bin Evs رضي الله عنه, bu zikir meclisinin devamını şöyle anlatır:

"–Ellerimizi bir müddet kaldırıp söylenildiği şekilde zikrettik. Ardından, Allah Rasûlü ﷺ ellerini indirdi ve şöyle duâ etti:

«–Allâh'ım, Sana hamd olsun! Rabbim, beni "bu cümle" ile gönderdin. Onu (söylemeyi ve gereğini yerine getirmeyi) bana emrettin. Buna karşılık bana Cennet'i vaad ettin. Sen vaadinden aslâ dönmezsin!»

Daha sonra Allah Rasûlü ﷺ ashâbına şöyle buyurdu:

«–Müjdeler olsun size! Muhakkak ki Allah Teâlâ sizi bağışladı.» (Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* IV, 124)

Kelime-i tevhîdin Allah katındaki yüksek kıymetini şu hâdise de ne güzel ifâde eder:

Kendisine Cenâb-ı Hak tarafından büyük tasarruf imkânları lûtfedilmiş olan **Hazret-i Süleyman** عليه السلام, cinler, insanlar ve kuşlardan oluşan muhteşem ordusuyla bir mahalden geçiyordu. Orada bir karınca vâdisi vardı. Karıncaların reisi, Hazret-i Süleyman ve ordusunu görünce:

"–Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin! Hazret-i Süleyman'ın saltanatı, çok büyük bir saltanattır; çiğnenirsiniz! Yuvalarınıza çekilin!" dedi.[67]

Cenâb-ı Hakk'ın lûtfuyla hayvanâtın lisânını da bilen Hazret-i Süleyman ﷺ bu sözleri duydu ve şöyle dedi:

"–Hayır, benim saltanatım geçicidir! Bir **kelime-i tevhîd**in getireceği saâdet ve saltanat ise ebedîdir!.."

Nitekim bir hadîs-i şerîfte de:

"Bir kimse son nefeste (hâlis bir kalp ile) kelime-i tevhîd getirirse, Cennet'e girer..." buyrulmuştur. (Hâkim, *Müstedrek*, I, 503)

Bu nebevî müjdeye nâil olup ebedî saâdet ve saltanata erebilmek için, ömür boyu kelime-i tevhîdin muhtevâsı içinde yaşamaya gayret etmek şarttır. Yani kul, Allah'tan gayrı zâhirî ve bâtınî bütün ilâhları reddedip gönlünü Allah inancıyla doldurur ve son ânına kadar bu minvâl üzere bir hayat yaşarsa, îmân ile can verip Cennet'e nâil olması ümîd edilir. İstisnâlar hâriç, bu hakîkate zıt bir hayat yaşayan kimsenin son nefeste, "Lâ ilâhe illâllâh" diyebilmesi çok zordur. Zira diğer bir hadîs-i şerîfte de;

"Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz, nasıl ölürseniz o şekilde haşrolunursunuz." buyrulmuştur. (Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, V, 663)

67. Bkz. en-Neml, 17-18.

Ubeydullah Ahrâr Hazretleri nakleder ki:

"Bir aziz zât, **Nakşibend Hazretleri**'ni vefatından sonra rüyasında görmüş ve ona:

«–Ebedî kurtuluşumuz için ne yapalım?» diye sormuş. Hâce Hazretleri şu cevâbı vermiş:

«–Son nefeste neyle meşgul olmak gerekiyorsa onunla meşgul olun!» Yani, son nefeste nasıl ki tamamen Hak Teâlâ'yı düşünmeniz lâzımsa, hayatınız boyunca da o şekilde uyanık olunuz!"[68]

Bu yüzden ömür boyu, son nefesi îmân ile verebilmenin hazırlığı içinde bulunmak gerekir. Aksi takdirde, yani tevhîd muhtevâsında bir kulluk hayatı yaşamadan, sadece kelime-i tevhîdi söylemekle kurtulacağını ummak, boş bir hayaldir.

Nitekim Tâbiîn neslinin büyük âlimlerinden **İmâm Zührî**'ye, Rasûlullah ﷺ Efendimiz'in; *"Kim* «لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ» *derse Cennet'e girer."* hadîs-i şerîfi sorulmuştu. İmâm Zührî ؒ:

"–Bu hüküm, İslâm'ın ilk günlerinde, farzların, emir ve nehiylerin nüzûlünden önce idi." buyurdu. (Tirmizî, Îmân, 17/2638)

Yani dîn kemâle erdikten sonra, Kitap ve Sünnet'in bütün hükümlerine riâyet edilip tevhîd muhtevâsında bir hayat yaşanması zarurîdir. Nitekim Cenâb-ı Hak:

68. *Reşahât*, s. 130.

"İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sadece «Îmân ettik» demeleriyle bırakılıvereceklerini mi sandılar?" (el-Ankebût, 2) âyet-i kerîmesiyle, sırf lâfızda kalan ve hayata tatbik edilmeyen bir kelime-i tevhîdin tek başına ebedî kurtuluşu temin edemeyeceğini beyan buyurmuştur.

Öte yandan bu âyet-i kerîmenin, îmanları sebebiyle çeşitli zulüm ve işkencelere mâruz kalan bâzı sahâbîler hakkında nâzil olduğu rivâyet edilmektedir. Bu rivâyet de, hakîkî îmânın birtakım bedeller istediğini açıkça ortaya koymaktadır. Bunun içindir ki Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'inde; îmanlarını kurtarmak için canlarını fedâ eden **Firavun'un sihirbazlarını**, inançlarından tâviz vermedikleri için hendeklere atılıp yakılan **Ashâb-ı Uhdûd**'u, tevhîdi müdâfaa uğrunda taşlanarak şehîd edilen **Habîb-i Neccâr**'ı bizlere haber vermektedir.

Diğer taraftan, **İmâm-ı Rabbânî Hazretleri**'nin de ifâde buyurduğu gibi, kelime-i tevhîdin ilâhî mîzandaki kıymet ve azameti, onu söyleyenin mânevî derecesi nisbetinde olacaktır. Bu bakımdan gönlü kelime-i tevhîdin mânâ ve hakîkatinde derinleştirmek elzemdir. Nitekim nebevî terbiye altında mânen seviye kat eden güzîde sahâbîlerden **Abdullah ibn-i Mes'ûd** ﷺ; *"Biz boğazımızdan geçen lokmaların tesbihlerini duyar hâle gelmiştik!"* buyurmuştur.[69]]

69. Bkz. Buhârî, Menâkıb, 25.

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"«لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ» zikrinden maksat, âfâkî ve enfüsî, yani dıştaki ve içteki bâtıl ilâhları yok etmektir. Âfâkî ilâhlar, Lât ve Uzzâ gibi, kâfirlerin bâtıl ilâhlarıdır. Enfüsî ilâhlar ise, nefse âit arzulardır. Nitekim Cenâb-ı Hak; «Kendi hevâsını ilâh edinen kişiyi gördün mü?..» (el-Câsiye, 23) ***buyurur. Şerîatin insanları mükellef tuttuğu ve kalben tasdîk etmekten ibâret olan «îman» için, âfâkî ilâhların yok edilmesi kâfîdir. Enfüsî bâtıl ilâhların yok edilebilmesi içinse, nefs-i emmârenin tezkiye edilmesi lâzımdır. Ehlullâh'ın yoluna girmenin gâyesi ve neticesi de budur. Hakîkî îmâna ulaşmak, bu her iki türden bâtıl ilâhları yok etmeye bağlıdır..."***[70]

[Kelime-i tevhîd zikri, "لَا إِلٰهَ" lâfzıyla, yani bütün bâtıl ilâhların reddedilmesiyle başlar. Dış âlemdeki putlar ve bâtıl ilâhlar âşikârdır. Îmânın şer'an sâbit olabilmesi için, kâfir, müşrik veya putperestlerin bâtıl ilâhlarını reddedip tek ve bir olan Allâh'a inanmak kâfîdir. Fakat bu, tevhîdin hakîkatine ermeye nisbetle işin belki de kolay kısmıdır. Asıl zor ve mühim olan kısmı ise iç âlemdeki putları da devirip yalnızca Allâh'a teslîm olabilmektir.

Nitekim **Rasûlullah ﷺ Efendimiz**'in zorlu sefer Tebük'ten dönerken ashâbına; "*...Şimdi küçük*

70. *Maârif-i Ledünniyye*, s. 69, 24. Bölüm.

cihaddan en büyük cihâda, yani kulun hevâsına karşı olan cihâdına geldiniz."[71] buyurmasının mânâ ve hikmeti de budur. Dolayısıyla nefsi tezkiye ederek iç âlemi bâtınî putlardan da arındırmak; zor, fakat elzem bir vazifedir.

Âyet-i kerîmede buyrulur:

قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى وَ ذَكَرَ اسْمَ رَبِّهٖ فَصَلّٰى

"Gerçekten temizlenen ve Rabbinin ismini zikredip O'na kulluk eden kimse, şüphesiz kurtuluşa ermiştir." (el-A'lâ, 14-15)

İbn-i Abbas ﷺ, bu âyette geçen "**tezekkâ/temizlenen**" kelimesini; "Kişinin **«Lâ ilâhe illâllah»** demesidir." şeklinde tefsîr eder.[72] Zira tezkiyede ilk adım, kalbin küfür ve şirkten arındırılmasıdır.

Peki kulun iç âleminden temizlemesi gereken putlar nelerdir?

✓ Bunlar kimi zaman, kula Allâh'ın emrini îfâdan daha önemli gelen nefsânî arzulardır.

✓ Kimi zaman, Allah için terk edilemeyen fânî menfaatlerdir. Dünya ile âhiret karşı karşıya geldiğinde, dünyayı tercih etmektir.

✓ Kimi zaman, kulu Rabbinden uzaklaştıran bir makam-mevkîdir.

71. Bkz. Beyhakî, *ez-Zühdü'l-Kebîr*, s. 198/374; Süyûtî, *Câmi*, II, 73/6107.
72. Kurtubî, *el-Câmî*, XX, 22.

- Kimi zaman, Cenâb-ı Hakk'ı unutturan şan-şöhret ve servettir.
- Kimi zamansa, karşı cinse duyulan aşırı bir şehvettir.

Cenâb-ı Hak, ilâhî imtihan sırrına binâen, haramlara ve günahlara kuvvetli bir câzibe vermiştir. Bunların câzibesinden nefsi koruyabilmek, büyük bir îman celâdeti ister.

Nitekim Mekkeli müşrikler de, **Peygamber Efendimiz**'e gelerek putlarıyla mücâdeleden vazgeçmesi için şu tekliflerde bulundular:

"–Zengin olmak istiyorsan, Sana istediğin kadar mal verelim! Reislik arzusundaysan, Sen'i kendimize baş yapalım! Asil bir kadınla evlenmek fikrinde isen, Sana Kureyş'in en güzel kadınlarından hangisini istersen verelim! Ne istersen yapmaya hazırız. Yeter ki, gel bu dâvândan vazgeç!"

Allah Rasûlü ﷺ ise o putperestlere şu cevâbı verdi:

"–Bahsettiğiniz şeylerin hiçbiriyle alâkam yoktur! Ben size getirdiğim şeylerle ne mallarınızı istemek, ne içinizde büyük şeref ve şan kazanmak, ne de üzerinize hükümdar olmak için gelmiş değilim. Fakat Allah beni size bir peygamber olarak gönderdi ve bana bir de Kitap indirdi. Sizin (kabûl edenleriniz) için, (Cennet'le) müjdeleyici, (kabûl etmeyenleriniz için de Cehennem'le)

korkutan bir uyarıcı olmamı bana emretti. Ben Rabbimin bana yüklediği risâlet vazifelerini size tebliğ ettim ve size nasihatte bulundum! Size getirdiğim şeyi kabûl ederseniz, o, dünyada ve âhirette nasip ve azığınız olur! Eğer onu kabûl etmez, reddederseniz, Yüce Allah benimle sizin aranızda hükmünü verinceye kadar bana düşen, Allâh'ın emrini yerine getirmek üzere, bütün zorluklara sabretmektir."[73]

Şüphesiz ki, zâhirî putları bertaraf etmek kadar, nefisleri bâtınî putlardan da arındırmak vazifesiyle gönderilmiş olan Peygamber Efendimiz'e yapılan bu nevî teklifler, O'na zerre kadar tesir edemedi. Fakat insanlık tarihi, dünyanın, nefislere seslenip onları kendisine çağırması ve âhireti unutturup fânî hevâ ve hevesleri yaldızlaması karşısında eriyen nice irâdeler ve sayısız aldanışlarla doludur. Nitekim bir hadîs-i şerîfte şöyle buyrulur:

"...Ben sizin (bundan sonra) Allâh'a şirk koşmanızdan korkmuyorum. Ama dünya hırsıyla birbirinizle didişip çekişmenizden korkuyorum." (Buhârî, Megâzî, 17; Müslim, Fedâil, 31)

Velhâsıl, insanın Rabbini bırakıp da en çok kulluk ettiği bâtıl ilâh, kendi nefsidir. Allâh'ın emrini îfâya mânî olan keyfî kararlarıdır. İlâhî hâkîkatlere ters düşen "**bana göre**"leridir. İslâm'ın hükümleri-

73. İbn-i İshâk, *Sîret,* s. 179; İbn-i Hişâm, I, 295-296; İbn-i Kesîr, *el-Bidâye,* III, 99-100.

ne uymayan "**bence**"leridir. İbadetleri, sırf Allâh'ın emri olduğu için değil, fânîlerin gözüne girmek veya gözünden düşmemek gibi, basit, süflî ve dünyevî niyetlerle karışık olarak îfâ etmesidir.

Nitekim âyet-i kerîmede şöyle buyrulmaktadır:

"(Ey Peygamber!) **Hevâ ve hevesini** (kötü duygularını ve nefsânî ihtiraslarını) **kendisine ilâh edineni gördün mü? Şimdi Sen mi ona vekîl olacaksın?"** (el-Furkân, 43)

• Bir hadîs-i şerîfte de şöyle buyrulur:

"Allâh'a göre gök kubbe altında ibadet edilen sahte ilâhlar arasında, peşine düşülen hevâdan daha ağırı ve daha kötüsü yoktur." (Heysemî, I, 188)

Bu bakımdan, mânevî terbiye ile nefsin tezkiye edilip menfîliklerden arındırılması, son derece lüzumlu bir vazifedir. Zira kelime-i tevhîdin hakîkatine, ancak bu sâyede ulaşılabilir.]

Cenâb-ı Hak cümlemizi, gerçek mânâda kelime-i tevhîdi zikredebilmeye muvaffak kılsın. Tevhîdin hikmet ve hakîkatlerine vâkıf olabilmeyi, bütün hâl ve davranışlarımızla tevhîd ölçüleri içinde yaşayıp yine tevhîdin gönül huzûruyla son nefesimizi verebilmeyi, hepimize nasip ve müyesser eylesin.

Âmîn!..

İmâm-ı Rabbânî ﷺ -7-

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Zaman, (kelime-i tevhîdi lâyıkıyla) zikretme zamanıdır. Bütün nefsânî arzularınızı «لَا» kelimesinin içine koyun ki, onları kökünden yok edip geriye (sizi gaflete düşürebilecek) hiçbir (nefsânî) arzu ve gâye bırakmayın...

Kelime-i tevhîd zikri esnâsında «إِلَّا اللّٰه: Sadece Allah vardır» sözüne geldiğiniz vakit, bütün bilinen ve hayâl edilenlerin ötesinde bulunan ve bizim için tam bir gayb olan Allâh'ın zâtından başka bir şey gönlünüze gelmesin! Evler, köşkler, çeşmeler, bahçeler, kitaplar ve diğer şeyler insanın zihnine kolayca geliverir. Bunlar sizin vaktinizi almasın!"[74]

[Kelime-i tevhîddeki "لَا / **lâ**" ifâdesiyle, bütün fânî, izâfî ve nefsânî takıntıları ve putları gönülden nefyetmek / silip atmak ve "إِلَّا / **illâ**" ifâdesiyle, kalbe yalnızca Cenâb-ı Hakk'ın muhabbetini

74. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, III, 169, no: 2.

sâbitlemek gerekir. Kalpte, Cenâb-ı Hakk'ın muhabbetiyle tezat teşkil eden hiçbir muhabbetin bulunmaması îcâb eder. Bilhassa enâniyet ve dünyevî ihtiraslar bertaraf edilmelidir. Nitekim bir hadîs-i şerîfte şöyle buyrulur:

"Dünya(nın aldatıcı) alışverişlerini dînlerine tercih etmedikleri müddetçe «لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ» zikri, kulları, Allâh'ın gazabından korur. Dünya alışverişini dînlerine tercih edip sonra da «لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ» derlerse Allah Teâlâ; «Yalan söylediniz!» buyurur." (Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, XIII, 100/10015; Heysemî, VII, 277)

Zira tevhîd inancının hiçbir zaman ortaklığa tahammülü yoktur. Yani tevhîd ehli bir müslüman, nasıl ki dış dünyadaki bâtıl ilâhları reddedip yalnız Cenâb-ı Hakk'ı Rab olarak bilirse, Cenâb-ı Hak'la en husûsî buluşma demek olan zikir ve diğer ibadetler esnâsında da, tevhîdin mânâ ve rûhuna riâyet etmelidir. Cenâb-ı Hak'la arasına fânî ve nefsânî düşünceleri sokmamalı, tevhîdin özünü zedeleyen hâl ve tavırlardan titizlikle sakınmalıdır.

Diğer bir hadîs-i şerîfte de şöyle buyrulur:

"Ümmetim hakkında en çok korktuğum şey, Allâh'a şirk koşmaktır. Bu sözümle onların Ay'a, Güneş'e veya puta tapmalarını kastetmiyorum. Beni korkutan şey, Allah'tan başkası için yaptıkları amelleri ve gizli arzularıdır (gösteriş duygularıdır)." (İbn-i Mâce, Zühd, 21)

İhlâs, yani ibadetleri yalnızca Allah için îfâ edebilmek, tevhîdin hakîkatine ermekle mümkün olabileceği için, bu husus, Allah dostlarının da en çok üzerinde durdukları meselelerden biri olmuştur. Nitekim merhum **Necip Fâzıl**, Hak dostu "gönül erleri"ni tasvir ettiği bir şiirinde, bu hususa şöyle temâs etmektedir:

...

İçine nefs sızan ibadetlerin,
Birbiri ardınca kazâsındalar.

...

Bir an yabancıya kaysa gözleri,
Bir ömür gözyaşı cezasındalar.

...

Ne Cennet tasası ve ne Cehennem;
Sadece Allâh'ın rızâsındalar.

İşte kelime-i tevhîdin özü de, kalbi mâsivâdan, yani Allah'tan gayrısından arındırmaktır. Zira kalp yalnızca Hakk'a tahsis edildikten sonra, mârifetullâh ikliminden hisseler almaya başlar, ilâhî lûtuflar nasip ve müyesser olur.

Nasıl ki bir merceği Güneş ışığına tuttuğumuzda, yoğunlaşan huzmeler, altındaki bütün çerçöpü yakıp kül hâline getirirse, her mü'min de kelime-i tevhîde teksif olarak, kalbindeki nefsânî ihtiraslar için böyle bir temizlik yapmalıdır.

İtikadda, ibadette, muâmelâtta, ahlâkta, velhâsıl bütün kulluk hayatında, kelime-i tevhîdi lâyıkıyla yaşamaya gayretin lüzûmunu, **Es'ad Erbilî Hazretleri**'nin şu ifâdeleri de, çok bâriz bir şekilde ortaya koymaktadır:

"Bu âciz kardeşiniz hâlâ îmânın aslını ikmâle çalışıyorum. Kelime-i tevhîdi dil ve hâl ile (beden ve kalp diliyle) zikretmeye gayret ediyorum. Çünkü Hak Teâlâ'nın dışında bir matlub, -sûfî lisânıyla- bir put kalpte mevcut oldukça (kelime-i tevhîdin hakîkatine varabilecek keyfiyette) «لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ» demek çok zordur. (Bu söz, zâhiren) tekrar edilse bile, mânen kabûle şâyan ve vuslata vesîle olacağı şüphelidir."[75]

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Fırsat (yani dünya hayatı) çok azdır. O hâlde bu fırsatı işlerin en mühimine sarf etmek zarurîdir. Bu da, kalbi dâimâ Allah ile olan sâlih insanların sohbetinde bulunmaktır. Ne olursa olsun hiçbir şeyi sohbete denk tutma! Görmüyor musun, sahâbe-i kirâm, Rasûlullah ﷺ Efendimiz ile sohbetleri sâyesinde peygamberler dışındaki herkesten üstün oldular."[76]

[Mânevî terbiyenin en mühim vasıtalarından biri olan "**sohbet**"ten lâyıkıyla istifâdenin ilk şartı,

75. M. Es'ad Efendi, *Mektûbât*, s. 63, no: 35.
76. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, I, 428, no: 120.

onun kıymet ve mâhiyetini idrâk etmektir. Evvelâ şunu bilmeliyiz ki **sohbet**, nebevî bir terbiye metodudur. Peygamber Efendimiz ﷺ, ashâbını sohbet ile yetiştirmiştir.

Nitekim "sahâbî" ve "sohbet" kelimelerinin aynı kökten gelmesi de, bu hususun ehemmiyetini açıkça ortaya koymaktadır. Yani sahâbeyi sahâbe yapan, onların hâlis bir îman ile Peygamber sohbetinin feyz ve rûhâniyetinden nasîb almış olmalarıdır.

Bu sebeple ***"Sohbet, bir Sünnet-i Müekkede'dir."*** Yani farz ve vâcib olmayan, fakat Peygamber Efendimiz'in devamlı olarak yaptığı, sırf kat'î bir emir olmadığını göstermek için nâdiren terk ettiği, kuvvetli bir sünnettir.

Allah Rasûlü ﷺ Efendimiz, her sahâbînin eline birer kitap-defter vermedi. Bunlardan ziyâde, sohbete ve kalbî beraberliğe ehemmiyet verdi. Zira sohbet, yüz yüze ve sadır sadıra gerçekleşen bir eğitimdir. Bu eğitimde Efendimiz ﷺ'in söz, fiil ve takrirlerinin yanı sıra, bir de, o mütebessim çehresinden ve nurlu nazarlarından dışa akseden, hissedilen fakat sözle ifâde edilemeyen **"hâl"**lerinin de mühim bir tesiri vardır. Sahâbe-i kirâm, sohbet yakınlığı içinde Efendimiz ﷺ'in mübârek sözlerinden istifâde ettikleri gibi, O'nun bu nevî "hâl"lerinden de istîdatları nisbetinde istifâde etmişlerdir. Bunun neticesinde ashâb-ı kirâm, Peygamber Efendimiz'le aynîleşme

istikâmetinde, istîdatlarına göre muhtelif derecelerde nasipler almışlar, gönüllerini rûhâniyet-i Rasûlullâh ile doldurmuşlardır.

Nitekim Peygamber sohbetine nâil olmanın kazandırdığı bu fazîlet sebebiyledir ki, sahâbeden sonra gelen sâlih zâtların hiçbiri -onlardan daha fazla ibadet etse bile- sahâbî derecesine yükselemez.]

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Bu tarîkatte, (mânen) faydalanma ve faydalandırmanın esas noktası sohbettir. Sohbette söz ve yazıyla iktifâ edilmez."[77]

[Mânevî sohbetlerde, söz ve bilginin beraberinde, gönüllerden gönüllere bir feyz ve rûhâniyet akışı da vâkî olmaktadır. Esâsen, sohbet meclislerinin en mühim faydası da budur. Yani sohbet halkasında bulunanların müsbet hissiyâtının birbirine sirâyet etmesidir. Zira mânevî sohbetlerde, fizikteki birleşik kaplar kânunu[78] misâli, kalpler arasında mânevî bir alışveriş hattı tesis edilir. Bu hattan duygular sirâyet eder. Zamanla kalbî keyfiyetler birbirine benzemeye başlar. Zevkler, duyuşlar ve görüşler aynı hâle gelir. Bunun içindir ki Cenâb-ı Hak âyet-i kerîmede:

77. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, III, 396, no: 69.
78. Birleşik kaplar kânunu: Farklı iki veya daha çok kabın, tabanlarının birleştirilmesi ile elde edilen kaplara, birleşik kaplar denir. Birleşik kaplardan herhangi birine konan sıvının, diğer kaplara akışı, diğer kaplardaki sıvı seviyeleri eşitleninceye kadar sürer.

"Ey îmân edenler! Allah'tan korkun ve sâdıklarla beraber olun!" (et-Tevbe, 119) buyurmaktadır. Zira sâdık olmak, bu kalbî beraberliğin en tabiî neticesidir.

Esâsen bütün kâinâtta bir aynîleşme temâyülü bulunmaktadır. Bu, varlığın aslının tek olmasından doğan bir keyfiyettir. Meselâ; bir odanın herhangi bir köşesinde keskin bir kokunun şişesi devrilse, bundan etrafa yayılan râyiha, odayı dolduran havanın bütün zerrelerinde eşitleninceye kadar, o râyihayı fazlaca emmiş olan hava zerrelerinden diğer zerrelere doğru bir sirâyet / geçiş cereyân eder. Sıcak-soğuk, aydınlık-karanlık gibi bütün zıtlıklar için geçerli olan bu keyfiyet, sadece fizikî âleme mahsus olmayıp gönül âlemi için de aynen geçerli bir kanundur.

Nakşî meşâyıhından ve büyük Osmanlı ulemâsından **Muhammed Hâdimî Hazretleri** der ki:

"...Hâller sârîdir, sohbet ve ülfet edenlerin hâlleri birbirine geçer... İnsanların tabiatları birbirine benzemeye ve başkasını tâkip etmeye meyyâldir. Tabiat, sahibi farkına varmadan başka bir tabiatın husûsiyetlerinden alıverir..."[79]

Nitekim halk lisânında da; "Kalpten kalbe yol vardır." denilmiştir. Fakat kalpler arasında gerçek-

79. Ebû Saîd Muhammed Hâdimî, *"Risâletü'n-Nasâyıh ve'l-Vasâyâ'l-Mübâreke"*, *Mecmûatü'r-Resâil*, s. 130-131, İstanbul ts., Matbaa-i Âmire.

leşen hâl sirâyetini artıran en mühim vâsıta ise **muhabbettir**. Bu bakımdan mânevî sohbetlerde de, muhabbet, hürmet ve edep duygularıyla kalbi dâimâ alıcı ve uyanık hâlde tutmak îcâb eder. Yani sohbette sadece fizikî beraberlik kâfî değildir, kalbî beraberlik de şarttır.

Allah Rasûlü'nün sohbet meclisleri de böyle bir gönül iklîminde gerçekleşirdi. Efendimiz ﷺ konuşurken ashâbı pür-dikkat ve can kulağıyla O'nu dinler, âdeta bir kelimesini bile kaçırmak istemezlerdi. Allah Rasûlü'nün sohbetlerinde büründükleri edep ve huzur hâlini ifâde sadedinde de:

"Sanki başımızın üzerinde bir kuş var da kıpırdasak uçuverecek zannederdik." derlerdi.[80]

Şu hâdise de, ashâb-ı kirâmın, Allah Rasûlü'nün sohbetlerinden hangi keyfiyette istifâde ettiklerine dâir, ibretli bir misaldir:

Sevbân ؓ, **Peygamber Efendimiz**'in âzâd ettiği bir köle idi. Belki dünyada bir dikili ağacı, bir çadırı bile yoktu. Fakat Peygamber Efendimiz'in huzuruna gelir, sohbetini vecd içinde dinler, aldığı mânevî haz ile âdeta hâlden hâle geçerdi.

Yine bir sohbet esnâsında **Sevbân** ؓ Habîbullah ﷺ Efendimiz'e pek derin ve dalgın bir sûrette ba-

80. Bkz. Ebû Dâvûd, Sünnet, 23-24/4753; İbn-i Mâce, Cenâiz, 37; İbn-i Sa'd, I, 424.

kıyordu. Öyle ki, onun bu mahzun ve mağmum hâli, âlemlere rahmet olarak gönderilen Efendimiz'in dikkatini çekti. Merhametle sordular:

"–Yâ Sevbân, nedir bu hâlin?"

Peygamber âşığı Sevbân ﷺ, içli içli anlattı:

"–Ey Allâh'ın Rasûlü! Siz bana kendimden, âilemden ve çocuklarımdan daha sevgilisiniz. Ben evdeyken Siz'i hatırlayınca sabredemiyorum, hemen gelip mübârek yüzünüze bakıyorum. (Mübârek yüzünüzü göremediğim her an bana ayrı bir hicran acısı veriyor. Dünyada böyle olunca âhirette hâlim nice olur diye dertleniyorum.) Benim ve Siz'in bir gün öleceğimizi hatırladığımda, târifi imkânsız bir hüzne gark oluyorum. Zira biliyorum ki Siz Cennet'e girdiğinizde diğer peygamberlerle birlikte yüksek bir mertebeye çıkarılacaksınız. (Benim ise ne olacağım ve nerede bulunacağım belli değil! Cennet'e giremezsem Siz'i görmekten büsbütün mahrum kalacağım.) Cennet'e girebilsem bile Siz'e orada yakın olamamaktan korkuyorum. (Bu hâl beni yakıp kavuruyor ey Allâh'ın Rasûlü!)" dedi.

Fahr-i Kâinât Efendimiz ﷺ bir müddet sükût ettikten sonra:

"–Kişi sevdiğiyle beraberdir..." müjdesini verdi. (Buhârî, Edeb, 96)

Bunun üzerine şu âyet-i kerîme nâzil oldu:

"Kim Allâh'a ve Rasûl'e itaat ederse, işte onlar; Allâh'ın kendilerine lûtuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve sâlih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!" (en-Nisâ, 69)[81]

İşte ashâb-ı kirâmın bütün gayreti, Allah Rasûlü'yle dünyada nasîb olan beraberliği âhirette de devam ettirebilmek içindi. Bu sebeple Efendimiz'le beraberliği, dâimâ en yüksek seviyede yaşamaya çalıştılar. O'nunla hâl beraberliği, fiil beraberliği, hissiyat ve fikriyat beraberliği içinde yaşadılar. Allah ve Rasûlü'ne itaatten, târifsiz bir lezzet duydular. Allah yolunda her şeylerini fedâ etmeyi, canlarına minnet bildiler. İşte bütün bu mânevî inkişâfın temelleri, sohbet halkalarında atıldı.

Dolayısıyla mânevî sohbet meclislerine bir ibadet vecdiyle girilmeli, anlatılan mevzular bilinen husûslar olsa bile, sanki ilk defa duyuyormuşçasına, dikkat ve edeple dinlenilmelidir. Zira mânevî sohbetler, bilene hatırlatma, bilmeyene öğretme, hepsinden daha mühimi ise sâdıklarla beraberliğin gönül feyzinden istifâde fırsatıdır.

Şu hâdiseler, bu hakîkati ne güzel îzah etmektedir:

Büyük müctehid İmam **Ahmed bin Hanbel**, sık sık **Bişr-i Hâfî Hazretleri**'nin ziyaretine gider ve:

81. Bkz. Vâhidî, s. 170.

"–Yâ Bişr! Bana Allah'tan bahset." derdi.

Talebeleri:

"–Ey Üstâdımız! Siz büyük bir âlimsiniz, niçin yalın ayak gezen bir dervişin yanına gidiyorsunuz?" derlerdi.

İmam Ahmed bin Hanbel ise:

"–Ben ilmi ondan iyi bilirim, fakat o, Allâh'a benden daha yakındır." derdi.[82]

Nitekim **Sâmi Efendi Hazretleri**'nin sohbetlerine, devrinin ileri gelen büyük âlim ve fâzıl şahsiyetleri de iştirâk ederlerdi. Belki zâhirî ilimleri çok daha fazla olan bu zevât, büyük bir edep, tevâzû ve huşû içinde sessizce otururlar, ilmî münâzaralarda ve kitap satırlarında bulamadıklarını, mânevî sohbetin gönül iklîminde tadarlardı.

Bu bakımdan -âlim olsun câhil olsun- her mü'min, mânevî sohbetlerin gönül feyzine ömür boyunca muhtaçtır. Bu ihtiyaç hiçbir zaman ortadan kalkmaz. Şu hâdise bu gerçeği ne güzel îzah eder:

Ebû'l-Hasan Şâzilî Hazretleri'nin bir talebesi, sohbetleri terk etmişti. Bir gün Hazret, bu talebesiyle karşılaştı. Ona:

82. Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, sf. 45, Erkam Yayınları, İstanbul 1984.

"–Niçin bizden ayrıldın, sohbetlerimizi terk ettin?" diye sordu. Talebesi:

"–Bu zamana kadar sizden aldıklarım ve öğrendiklerim bana yeter, artık size ihtiyacım kalmadı." cevâbını verdi.

Bu cevâba üzülen Şâzilî Hazretleri, o talebesini şöyle îkâz etti:

"–Bak evlâdım! Eğer bir kimsenin, belli bir müddet içinde aldığı ilim ve feyz ile yetinmesi doğru olsaydı, **Hazret-i Ebû Bekir Sıddîk** ﷺ'ın, **Hazret-i Peygamber** ﷺ'den aldığı ilim ve feyz ile yetinmesi gerekirdi. (Zira Peygamber Efendimiz ﷺ gönlünde ne varsa hepsini Ebû Bekir ﷺ'ın gönlüne de aktarmıştı.) Hâlbuki Hazret-i Sıddîk, hiçbir zaman kendisini sohbetten müstağnî görmedi, Allah Rasûlü ﷺ vefât edinceye kadar O'ndan ayrılmadı. (Hattâ Efendimiz'in vefâtından sonra da bir an evvel O'nun yanına gömülmenin hasreti içinde yaşadı.)"

Ashâb-ı kirâm, Rasûlullâh'ı görmedikleri, O'nun mübârek nazarlarından ve hikmetli nasihatlerinden mahrum kaldıkları uzunca bir zamanın geçmesini istemezler, bu hususta evlâtlarını da sık sık îkaz ederlerdi. Acaba bizler, kendimiz ve evlâtlarımız için ashâbın bu hassasiyetinden ne kadar hissedârız? Allah Rasûlü'nün mânevî vârisleri mevkiindeki âlim ve ârif zâtların sohbetlerinden, ne kadar istifâde gayreti içindeyiz?..

İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri der ki:

"Rasûlullah ﷺ Efendimiz'in sohbetinde bulunma fırsatı elden gittiyse de, O'nun Sünnet-i Seniyye'siyle ve O'nun Sünnet'ini sevenlerle sohbet imkânı hâlen mevcuttur. Bu, kıyâmete kadar devam edecektir. Büyüklerin sohbetinde bulunmak ve müttakî kimselere yakın olmak son derece feyizlidir."[83]

Dolayısıyla, âdâbına riâyetle îfâ edilen mânevî sohbetler, Allah Rasûlü'nün sohbetlerinden bir akistir. Feyz ve rûhâniyet dolu her sohbet; aslında Rasûlullah ﷺ Efendimiz'in sohbet meclislerinden günümüze ulaşan bir rahmet esintisi ve asr-ı saâdet neşvesidir. Tıpkı bir mumla, başka mumların yakılması gibi... Mumları yakan ve onlar vâsıtasıyla etrâfı aydınlatan alev, aynı alevdir. Mü'min, bu mumların en sonuncusuyla da aydınlansa, esâsen ilk kaynaktan istifâde etmiş gibi olur.

Bu yüzden mânevî sohbetlere iştirâk edenler, âdeta Peygamber Efendimiz'in sohbet halkalarından birine katılıyormuş gibi, büyük bir edep ve tâzim hissine bürünmelidirler ki kalplerine o menbâdan bir feyiz ve rûhâniyet akışı olsun...]

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur:

"Mâlûmdur ki, bu dünya çalışma yurdudur, boş durma ve dinlenme yeri değildir.

83. Bkz. *Rûhu'l-Beyân*, VII, 102.

Gayretinizi tamamıyla çalışmaya yönlendirmelisiniz. Boş durmayı ve eğlenmeyi bir kenara bırakınız!.. Tembellik ve gevşeklik, düşmanların nasîbi olsun! Amel-i sâlihler işlemeli, çalışmalı, yine çalışmalı...”[84]

[Mü'min, bu cihânın fânî, âhiretinse ebedî olduğunun şuuru içinde, zaman sermâyesini en güzel şekilde değerlendirmelidir. Dünyanın çalışıp çabalanacak bir tarla hükmünde olduğunu, iyi veya kötü mahsûlünü de âhiret hasadında alınacağını unutmamalıdır. Esâsen, bu hakîkati bilen bir insanın, tembellikle ziyân edilecek bir dakikası bile olamaz. Fakat insanoğlu, bütün bu hakîkatleri çok iyi bilmesine rağmen, gereğini yerine getirmekte ekseriyetle zaaf göstermekten kurtulamaz. Bunun için, bilmek kâfî değildir, ihlâs ile amel etmek gerekir.

Bir gün **İbrahim bin Edhem Hazretleri**'ne:

“–Yaptığımız duâlar niçin kabul olmuyor?” diye sorulur. Hazret şu cevâbı verir:

“–Şundan dolayı kabul olmaz:

–Cenâb-ı Hakk'ı bilirsiniz, buyruğunu tutmazsınız.

–Peygamber'i bilirsiniz, sünnetlerini yerine getirmezsiniz.

84. İmâm-ı Rabbânî, *Mükâşefât-ı Ğaybiyye*, 29. kısım.

–Kur'ân okursunuz, amel etmezsiniz.

–Hak Teâlâ'nın nîmetlerini yersiniz, şükretmezsiniz.

–Cennet'i bilirsiniz, onu istemesini bilmezsiniz.

–Cehennem vardır dersiniz, ondan lâyıkıyla sakınmazsınız.

–Ölüm vardır dersiniz, hazırlanmazsınız.

–Ölülerinizi kendi elinizle kabre koyarsınız, ibret almazsınız.

Bu kadar fenâlıkla duânız nasıl müstecâb olsun?!"[85]

Demek ki sadece bilmek kâfî değil, ihlâs ile amel etmek şart... Gayret etmeden hayırlı bir netice beklemek, zahmet çekmeden rahmet ummak, külfete katlanmadan nîmete ereceğini temennî etmek; başkasının yemesiyle kendi karnının doyacağını ummak gibi faydasız bir beklentidir. Bu dünyada îmânın gerektirdiği fedâkârlıkları yerine getirmeden, onun uhrevî faydasına erilemez.

Dolayısıyla, ömür nîmeti tükenmeden önce, îmânın gerektirdiği sâlih amellere gayret etmeliyiz. Yüce Rabbimiz'in;

"**Bir** (hayır) **işini bitirince hemen** (başka bir iş veya ibadete) **koyul ve yalnız Rabbine yönel.**" (el-

85. Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, sf. 40.

İnşirâh, 7-8) emr-i ilâhîsi muktezâsınca, her an, Allâh'ın rızâsına vesîle olacak amellerin tatbîki veya arayışı üzere olmalıyız.]

Cenâb-ı Hak, rızâsına uygun hayırlı bir ömür, saâdet müjdeleriyle gelen güzel bir son nefes ve cemâline vuslatla taçlanan huzurlu bir âhiret hayatını cümlemize lûtf u keremiyle nasip ve müyesser eylesin...

Âmîn!..

İÇİNDEKİLER

Unutmayalım ki bizler, bu fânî âlemden ebedî âleme intikâl eden **Bahâüddîn Nakşibend**, **Abdülkâdir Geylânî**, **Hazret-i Mevlânâ**, **Yûnus Emre** ve **İmâm-ı Rabbânî** gibi, irşadlarıyla cihâna yön veren Hak dostlarının, bugünkü evlâtları, talebeleri ve dostlarıyız.

Cenâb-ı Hak'tan niyâzımız odur ki; bizler de fânî hayatımızdan sonra kabrimizde kıyâmeti beklerken, yeryüzünde bizleri hayırla yâd ederek ruhlarımızı şâd edecek dostlarımız olsun.

Bizden sonra gelecek nesle, bugünden hoş bir sadâ bırakabilmek, ne güzel bir bahtiyarlıktır...